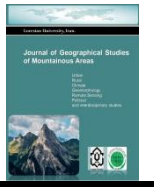
Journal of Geographical Studies of Mountainous Areas 14 (2023) 115-138

Online ISSN: 2717-2325

Journal of Geographical Studies of Mountainous Areas

Journal homepage: http://www.gsma.lu.ac.ir

Research Paper

The Impact of Consumerism Phenomenon on Physical Developments in Rural Housing, The Case of villages of Kojoor district of Nowshahr county

Amin Amini Kashani [a,*], **Mohammad Ali Keynejad** [b], **Azita Belali Oskoui** [c]

[a] Ph.D Student, Department of Urban Planning, Faculty of Architecture and Urban Planning, Tabriz Islamic Art University, Tabriz, Iran.
[b] Professor, Department of Environmental Engineering, Faculty of Civil Engineering, Sahand University of Technology, Tabriz, Iran
[c] Professor, Department of Urban Planning, Faculty of Architecture and Urban Planning, Tabriz Islamic Art University, Tabriz, Iran.

ARTICLE INFO

Article history:
Received: 06 December 2022;
Accepted: 09 April 2023
Available online 06 August 2023

Keywords:
Physical Developments, Housing pattern, Consumerism, Villages of kojoor district

ABSTRACT

The expansion of consumerism has led to a change in the lifestyle of rural communities. One of the most important concerns in rural communities is the issue of the villagers' strong tendency towards consumerism in contrast to their nature of productionism. It also seems that the body of rural housing has undergone changes under the influence of rural consumerism. The present study intends to explain the impact of the expansion of consumerism on the housing pattern of rural areas in Kojoor by examining the relationship between the phenomenon of consumerism and the physical development of housing in rural areas of Kojoor. This research is descriptive-correlational in nature. The method of data collection was documentary and field through the distribution of questionnaires. The collected data were analyzed by SPSS software. After examining the normality of the data through Kolmogorov-Smirnov test, using Pearson correlation coefficient, the relationship between consumerism indicators (social and economic dimension) and physical development indicators of rural housing in Kojoor was examined. The results of the study showed that in total there is a correlation with a value of 0.874 between the two variables and this indicates the great impact of the effects of consumerism on the physical development of housing in the sample villages of Kojoor. Then, by examining the relationship between each of the two variables, the highest correlation was related to the relationship between "Pleasure and satisfaction" and the index "Quality of construction of rural housing" with Pearson statistic 0.923 and the lowest correlation is related to the relationship between "Diversity demand" index and "rural housing resilience" index with Pearson statistic is 0.439. As a result, there is a direct and relatively strong correlation between all indicators of consumerism and physical developments of rural housing.

1. Introduction

One of the signs of the spread of consumerism in rural settlements is the physical changes in their housing patterns. The spirit of consumerism has spread very quickly in rural life and this has led to the dominance of values based on consumption or the symbolic values of goods and the movement towards a consumer society in villages. In recent decades, the rhythm of changes in the appearance of the country's villages, especially the villages of Mazandaran province, has accelerated. So that the general appearance of the villages and their housing has changed drastically. These changes can be caused by the expansion of technology and communication devices. Considering the occurrence of major changes in the lifestyle of rural communities and also the increase of consumerism

*Corresponding Author.
Email Adresses: aminikbm@gmail.com (A. Amini Kashani), ma_kaynejad@tabriziau.ac.ir (M.A. Keynejad), a.oskoyi@tabriziau.ac.ir (A. Belali Oskoui).

To cite this article:
Amini Kashani, A., Keynejad, M.A., Belali Oskoui, A. (2023). The Impact of Consumerism Phenomenon on Physical Developments in Rural Housing, The Case of villages of Kojoor district of Nowshahr county. Journal of Geographical Studies of Mountainous Areas, 4 (14), 115-138.

Doi:10.52547/gsma.4.2.115

phenomenon in villages, the present study aims to investigate the impact of changes in the consumption pattern of villagers on the rural housing of Kojoor District of Nowshahr County.

2. Methodology

The current research is a survey study and it is a correlational or relational research. The method of data collection is library and field through questionnaire design and setting questions in the form of Likert scale. Also, questions have been designed in order to measure the indicators of the expansion of consumerism in two economic and social dimensions and the indicators of physical changes in housing. The statistical population of the research includes 66 villages with inhabitants of kojoor district. Due to the large number of villages and the impossibility of referring to each of them, 7 villages were selected as a sample based on factors such as the population size, the natural state of the villages, the distribution of the villages in the region and the opinion of experts. The sample size was determined by Cochran's method to be 348 people, which was distributed according to the number of residents in each of the selected rural areas. In order to analyze the data, spss software was used and Arc Gis software was used to prepare and adjust the maps.

3. Results

The results of the evaluation of consumerism indicators show that among the indicators of the social dimension of consumerism, jealousy with a score of 3.79 is the most effective index, and in the economic dimension of consumerism, income with a score of 3.32 is considered the most effective index according to the villagers of Kojoor. Therefore, the tendency towards consumerism of the villagers of Kojoor has been influenced by the indicators of the social dimension, including personal self-presentation, consumption as a philosophy of life, satisfaction and inner satisfaction, envy and filling personality gaps. In total, the final weighted average of the consumerism index with a score of 2.94 in the sample villages of Kojoor district shows the average tendency of the villagers towards this phenomenon. In order to investigate the physical developments of rural housing, indicators such as satisfaction with rural housing, architectural map of rural housing, resistance of rural housing and building quality of rural housing were used. The status of evaluation of the index of physical developments of housing in the selected villages of Kajur sector shows that the satisfaction with rural housing with a weighted average of 2.91 has the highest score and the rural housing map with a weighted average of 2.8 has the lowest score among the indicators from the eyes of the villagers. Finally, the correlation test between consumerism in the lives of villagers and the physical changes of rural housing in the studied area showed that there was a direct and very strong correlation with a value of 0.874 between the two variables. This shows the huge impact of the effects of consumerism on the physical changes of housing in the villages of Kojoor district. Also, the correlation value of the social dimension of consumerism with physical changes in housing was 0.906 and the economic dimension of consumerism with physical changes in housing was 0.739. By comparing the correlation of these two relationships, can be concluded that the effect of the increase in the social aspect of consumerism on the physical changes of rural housing in Kojoor is greater than its economic aspect.

4. Discussion

Among the changes that have occurred due to the spread of consumerism in rural areas, are the physical changes in housing in villages. Rural communities, through getting familiar with new architectural patterns in cities and spreading interests based on the culture of urban life in villages, remove the pattern of rural architecture from the native form. By comparing the survey results of the villagers of Kojoor district in relation to the architectural map of rural housing in the past and the present, can be said that the physical changes in the houses of the sample villages of Kojoor district, especially in the spaces related to the livelihood of the villagers, have been very large. One of the important reasons for these physical changes is the change in the livelihood pattern of the villagers of Kojoor.

5. Conclusion

By examining the correlation of the indices of two variables of consumerism and physical changes in rural housing with each other, it was determined that the highest correlation is related to the correlation of internal satisfaction with the rural housing building quality index with a Pearson coefficient of 0.923, and the lowest correlation is related to the correlation of the diversification index with the rural housing resistance index with a Pearson coefficient of 0.439. Based on the evaluation, it can be said that there is a direct and relatively strong correlation between all the indicators of consumerism and physical changes in rural housing. According to the obtained statistics, in terms of significance level, all consumerism indicators have a significant relationship with indicators of physical changes in rural housing and can be generalized to the whole society.

Acknowledgments

The present research is the result of the scientific activity of the authors. We hereby express our gratitude to all scientific advisors and people who helped in data collection and field visits.

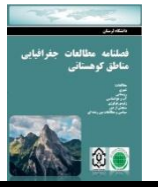
سال چهارم، شماره دوم (پیاپی ۱۴)، تابستان ۱۴۰۲، ۱۳۸-۱۱۵.

شاپای الکترونیکی: ۲۳۲۵-۲۷۱۷

فصلنامه مطالعات جغرافیایی مناطق کوهستانی

http://www.gsma.lu.ac.ir

دانشگاه لرستان

مقاله پژوهشی

تاثیر پدیده مصرف گرایی بر تحولات کالبدی مسکن روستایی (مورد مطالعه: روستاهای بخش کجور شهرستان نوشهر)

امین امینی کاشانی[1*]؛ محمدعلی کی‌نژاد[2]؛ آزیتا بلالی اسکویی[3]

[1*] دانشجوی دکتری شهرسازی اسلامی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اسلامی تبریز، تبریز، ایران.

[2] استاد، گروه مهندسی عمران، دانشکده مهندسی عمران، دانشگاه صنعتی سهند، تبریز، ایران.

[3] استاد، گروه معماری و شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اسلامی تبریز، تبریز، ایران.

چکیده

گسترش مصرف‌گرایی در عصر حاضر منجر به بروز تغییرات گسترده در سبک زندگی جوامع روستایی گردیده است. امروزه یکی از دغدغه‌های مهم در جوامع روستایی، مسأله گرایش شدید روستاییان به مصرف‌گرایی در مقابل ماهیت تولیدگرایی آنها می‌باشد. همچنین به نظر می‌رسد کالبد مسکن روستایی نیز تحت تاثیر مصرف‌گرایی روستاییان، دچار تغییر و تحولاتی گردیده است. پژوهش حاضر در نظر دارد با بررسی رابطه بین پدیده مصرف‌گرایی و تحولات کالبدی مسکن در مناطق روستایی بخش کجور، میزان تاثیر گسترش مصرف‌گرایی را بر الگوی مسکن روستاهای این منطقه تبیین نماید. این پژوهش از حیث ماهیت از نوع تحقیقات توصیفی-همبستگی است. روش گردآوری داده‌ها نیز به صورت کتابخانه‌ای و میدانی از طریق توزیع پرسشنامه بوده است. داده‌های جمع آوری شده توسط نرم‌افزار SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. پس از بررسی نرمال بودن داده‌ها از طریق آزمون کولموگروف-اسمیرنوف، با استفاده از ضریب همبستگی پیرسون رابطه بین شاخص‌های مصرف‌گرایی(بعد اجتماعی و بعد اقتصادی) و شاخص‌های تحولات کالبدی مسکن روستایی بخش کجور مورد بررسی قرار گرفت. نتایج حاصل از تحقیق نشان می‌دهد که در مجموع همبستگی با مقدار ۰/۸۷۴ بین دو متغیر وجود داشته و این بیانگر تاثیر بسیار زیاد آثار پدیده مصرف‌گرایی بر تحولات کالبدی مسکن در روستاهای نمونه بخش کجور است. سپس با بررسی رابطه تک تک شاخص‌های دو متغیر با یکدیگر، بیشترین همبستگی مربوط به رابطه شاخص "خشنودی و رضایت درونی" با شاخص "کیفیت بنای مسکن روستایی" با آماره پیرسون ۰/۹۲۳ و کمترین همبستگی مربوط به رابطه شاخص "تنوع طلبی" با شاخص "مقاومت مسکن روستایی" با آماره پیرسون ۰/۴۳۹ می‌باشد. در نهایت می‌توان گفت بین تمامی شاخص‌های مصرف‌گرایی و تحولات کالبدی مسکن روستایی رابطه همبستگی مستقیم و با شدت نسبتا قوی وجود دارد.

اطلاعات مقاله

دریافت مقاله:
۱۴۰۱/۰۹/۱۵

پذیرش نهایی:
۱۴۰۲/۰۱/۲۰

تاریخ انتشار:
۱۴۰۲/۰۵/۱۵

واژگان کلیدی:
تحولات کالبدی، الگوی مسکن، مصرف گرایی، روستاهای بخش کجور.

۱. مقدمه

مصرف به یکی از روایت‌ها و بحث‌های اساسی در نیمه دوم قرن بیستم تبدیل شده است. رویت‌پذیری فزاینده مکان‌های مصرف و تکثیر و فزونی کالاهای مصرفی و تصاویر به این امر منجر شده است که امروزه مفسران اجتماعی از مصرف بیشتر از تولید به عنوان نیروی پیش برنده جامعه معاصر یاد می‌کنند. مصرف، امروزه بخش اساسی و جدایی‌ناپذیر در ساخت جامعه معاصر

* **نویسنده مسئول:**

پست الکترونیک نویسندگان: aminikbm@gmail.com (ا، امینی کاشانی)؛ ma_kaynejad@tabriziau.ac.ir (م.ع، کی‌نژاد)؛ a.oskoyi@tabriziau.ac.ir (آ، بلالی‌اسکویی).

نحوه استنادهی به مقاله: امینی کاشانی، امین، کی‌نژاد، محمدعلی، بلالی‌اسکویی، آزیتا (۱۴۰۲). تاثیر پدیده مصرف گرایی بر تحولات کالبدی مسکن روستایی (مورد مطالعه: روستاهای بخش کجور شهرستان نوشهر). فصلنامه مطالعات جغرافیایی مناطق کوهستانی. سال چهارم، شماره ۲ (۱۴)، صص ۱۳۸-۱۱۵

Doi:10.52547/gsma.4.2.115

محسوب می شود که دوری کردن از آن در اشکال اجتماعی سرمایه داری تقریبا غیر ممکن به نظر می‌رسد. به عبارتی حوزه‌های بسیار کمی در زندگی روزمره وجود دارد که تحت تأثیر روند ها و اعمال مصرفی قرار نگیرد و یا به آن مربوط نشود(Mohamadpurlima et al, 2013). گفته می شود مصرف و ایدئولوژی همبسته آن، یعنی مصرف‌گرایی، دین جوامع قرن حاضر محسوب می‌شود و مکان‌های مصرف، معبد و پرستشگاه مجسم دین مذکور به حساب می‌آیند(Bakak, 2002). مصرف‌گرایی با نمادها و علائم خاص خود امروزه نمایانگر سبک زندگی، تمایلات، تفکرات و ایده‌آل‌ها و به مثابه بازنمایی کننده هویت عاملان آن، کارکردهای جدیدی یافته است. در عصر حاضر انسان‌ها تمایل دارند که کیستی خود را با کالاها و خدماتی که مصرف می‌کنند یا گوناگونی و تنوع مصرف معرفی کنند(Movahhed, 2010: 8).

از دید ادیان توحیدی که به دنبال سعادت واقعی از راه توسعه معنویت برای بشر هستند، مصرف‌گرایی به شدت با معنویت ناسازگار است. در مذمت اسراف و مصرف‌گرایی، در سوره اسراء اینچنین آمده است که «و حق نزدیکان را بپرداز و (همچنین حق) مستمند و وامانده در راه را و هرگز اسراف و تبذیر مکن، چرا که تبذیرکنندگان، برادران شیاطین‌اند و شیطان در برابر پروردگارش، بسیار ناسپاس بود»(Quran, Surah Isra, 26-27). لذا توسعه تجمل‌گرایی و پدید ساختن جامعه مصرفی از دید خداوند حکیم قابل قبول نیست. راهکار اساسی اسلام برای ریشه کن کردن این فساد آشکار جوامع امروزین کاهش نابرابری‌ها و نزدیک کردن طبقه‌ها به یکدیگر، منع از الگوی جامعه مصرفی(اتراف)، منع از اسراف و تبذیر و مهم‌تر از همه تغییر ارزش‌های مادی به ارزش‌هایی مانند: تقوا، جهاد، علم و جستجوی فضل الاهی است(Jahanian, 2010: 78-79).

یکی از نتایج ناخوشایند ظهور وسایل جهانی ارتباط جمعی و حضور فرهنگ عمومی جهانی مبتنی بر مصرف، جهانی شدن ارزش‌ها و به عبارت دیگر، یکسان‌سازی ارزش‌ها برمبنای ارزش‌های غربی، مستقل از تفاوت‌های فرهنگی و سنتی جوامع روستایی در سرزمین‌های دیگر است. بدیهی است ادامه این روند، روستاهای ایران را نیز به دنبال شهرهای آن از هویت و سیمای اصیل خود دور خواهد کرد و آنچه می‌ماند، شالوده‌ای از تفکرات غربی ناهمخوان با بستر فرهنگی و اجتماعی و منطقه‌ای است(Anabestani, 2014: 58). روحیه مصرف‌گرایی خیلی سریع در زندگی روستایی رواج یافته و این امر چیرگی ارزش‌های مبتنی بر مصرف یا ارزش‌های نمادین کالاها و حرکت به سمت جامعه مصرفی در روستاها را به دنبال داشته است(Anbari et al, 2014: 111).

یکی از مظاهر گسترش مصرف‌گرایی در سکونتگاه‌های روستایی، تحولات و تغییرات کالبدی در الگوی مسکن آنها است. در دهه‌های اخیر، آهنگ تغییرات در چهره روستاهای کشور به ویژه روستاهای استان مازندران روندی پر شتاب گرفته است، به طوری که ظاهر کلی روستاها و مسکن آنها را به شدت دگرگون ساخته است. این تغییرات ناشی از ورود و گسترش تکنولوژی و وسایل ارتباطی است که مهم‌ترین آنها عبارتند از: انتقال و دریافت تصاویر از طریق تلویزیون و شبکه توزیع فیلم، اینترنت و موبایل، بهبود مسیرهای دسترسی به روستاها، تغییرات نظام اداری و برخی قوانین کشوری، تغییر در ساختار سنتی خانواده و تجزیه خانوارهای گسترده به خانواده‌های هسته‌ای کوچک و رواج الگوهای فرهنگی شهرنشینی(Anabestani et al, 2016: 23).

بنابراین با توجه به بروز تغییرات عمده در سبک زندگی جوامع روستایی و همچنین افزایش پدیده مصرف‌گرایی در روستاها و نقش آن در ابعاد مختلف زندگی روستاییان به ویژه تغییرات الگوی مسکن، پژوهش حاضر قصد دارد تا برای نخستین بار میزان تأثیرگذاری تغییرات در الگوی مصرف روستاییان را بر کالبد روستا و به خصوص بر مسکن روستایی در منطقه مورد مطالعه یعنی بخش کجور شهرستان نوشهر مورد بررسی قرار دهد.

۲. مبانی نظری

۲-۱- مصرف و مصرف‌گرایی

واژه مصرف در لغت و ادبیات فارسی به معنای خرج و صرف؛ و مصرف‌شدن، به معنای به کار شدن، خرج‌شدن و به کار رفتن آمده است. در لغت عربی، واژه «صرف» بیشتر به معنای منع و برگرداندن چیزی از حالی به حال دیگر به کار رفته است. یکی از معناهای این واژه هم مصرف کردن اموال است و واژه «مصاریف» به معنای مخارج است. معادل انگلیسی مصرف، «Consumption» است و مصرف کننده «Consumer» کسی است که کالایی را(بدون قصد تجارت) می‌خرد یا خدمتی را استفاده می‌کند(Aghababai, 2009: 182). مصرف در تعریفی، عبارت است از استفاده از منابع برای رفع نیاز در برابر مصرف‌زدگی که استفاده بیش از مقدار نیاز است. در دانش اقتصاد، مصرف "واپسین مرحله فرایند اقتصادی است و از توزیع و تولید که پیش از آن قرار داشته و حکایت از جمع‌آوری، تقسیم و توزیع ثروت را دارد تمیز می‌یابد. مصرف عبارت است از "ارزش‌های پولی کالاها و خدماتی که به وسیله افراد خریداری و تهیه می‌شود(Gholami & Khalaji, 2017:123-124). گدازگر مصرف را از دو دیدگاه بررسی می‌کند: دیدگاه اول به ارضای نیازهای اولیه توجه می‌کند. مصرف در این دیدگاه، امری طبیعی و مشروع است. در دیدگاه دوم، مصرف موضوعی از امیال و خواسته‌های لذت طلب برای کالاها و خدمات لوکس و غیرضروری است که به آن "مصرف‌گرایی" می‌گویند. دیدگاه اول در بیشتر قلمروهای مذهبی پذیرفته شده است؛ اما دیدگاه دوم، نه مشروعیت مذهبی دارد و نه از نظر اخلاقی پذیرفتنی است(Godazgar, 2007: 360).

Migone (2007) در بیان خود از مصرف‌گرایی معطوف به خوشی و لذت نام می‌برد که در این وضعیت جامعه بیشتر فردگرا می‌شود، روابط ارگانیک سست می‌شود، اقتصاد پولی مرکزیت می‌یابد و در همه روابط اجتماعی نفوذ می‌کند، جریان مبادله غیرشخصی می‌شود و اشخاص دیگر در گروه‌ها و شبکه‌های سنتی قرار نمی‌گیرند (Sojasi Qeidari et al, 2018: 92). Featherstone (1993) سه رویکرد را در مطالعه فرهنگ مصرفی از هم تشخیص می‌دهد. در دیدگاه اول مصرف بر مبنای تولید گسترده سرمایه‌دارانه کالا قابل فهم است و مصرف تابع تقاضای اقتصادی است. دیدگاه دوم اساساً به شیوه های متفاوتی تمایل دارد که در آن مردم کالاها را به منظور ایجاد مرزها یا تمایز اجتماعی استفاده می‌کنند. دیدگاه سوم به لذات احساسی مصرف و رویاها و امیال مرتبط با جهان کالاها تمرکز دارد.

Warde (1991) رویکردهای مختلف در جامعه شناسی مصرف را مطابق با کارکردها و معانی که به مصرف الحاق می‌کند در سه گروه تقسیم می‌کند. وارد با سه مفهوم ارزش مصرف، ارزش مبادله و ارزش هویتی تقسیم بندی‌اش را انجام می‌دهد. پرسش از ارزش هویتی یا ارزش نمادین اجتماعی کالاها وقتی به فعل در می‌آید که افراد بـه قصد بیان هویت اجتماعی‌شان به دیگران درگیر مصرف می‌شوند. ویژگی عمومی نظریه اجتماعی الریش بک، گیدنز و باومن نیز این است که آنها معتقدند امروزه، مردم بر مبنای پیامدهایی که از طریق نمایش کالاها و عملکردهای زندگی روزمره به دیگران منتقل می‌کنند به خودشان معنی می‌بخشند(Mohamadpurlima et al, 2013).

۲-۲- مصرف‌گرایی روستایی

امروزه یکی از دغدغه‌های مهم در جوامع روستایی، مسئله گرایش شـدید روسـتاییان به مصـرف‌گرایی در مقابل ماهیت تولیدگرایی آنها می‌باشد. جامعه روستایی ایران نیز از این قاعده مستثنا نبوده و با شدت و ضعف کمتر درگیر این پدیده اجتماعی است. در ایران پس از انقلاب اسـلامی جامعه روسـتایی با تغییرات زیادی روبرو شده است؛ از جمله افزایش سطح نیازهای روستاییان و گسترش پدیده مصرف‌گرایی، دگرگونی در عادت‌ها و الگوهای مصرفی، پیدا شـــدن روحیه رفاه‌جویی در جامعه روســـتایی، عدم تمایل جوانان به کشـاورزی و کارهای یدی و ناپسـند شـمردن این نوع کارها. امروزه داشتن انواع خودرو و در مواردی مسکن نوساز به سبک خانه‌های شهری برای روستاییان موجب کسب وجهه است و سبب جلب توجه سایر روستاییان می شود و فرد از این طریق افتخاری کسب می‌کند و احساس غرور و برتری می‌کند و از کار خود هر چند برای او هزینه داشته باشد لذت می‌برد. این تغییرات موجب تغییر کارکرد روسـتا شـده اسـت و آن را هرچه بیشـتر به

سمت جامعه مصرفی پیش برده است. نیازهای جدید روستایی که در مواجهه با محیط شهری ایجاد شده است، احساس شکاف اجتماعی را در بین روستاییان تقویت می‌کند تا آنها برای دستیابی به ارزش شهری بودن و شهرنشینی به تقلید از الگوی مصرف شهری بپردازند(Anbari et al, 2014: 111).

هرچند مصرف و افزایش مصرف‌گرایی در روستا رشد اقتصادی را نشان می‌دهد اما در برخی از حوزه‌ها چنان بی‌رویه و غیرمنطقی است که نوعی بیماری و ناهنجاری محسوب می‌شود که باعث تغییر روابط اجتماعی و سبب پدیدآمدن جامعه مصرفی و رواج مصرف‌گرایی شده است. با توجه به زیان‌آور بودن مصرف گرایی، این فرهنگ غلط روستاها را به سوی نابودی می‌کشاند و ثروت‌ها و منابع آنها را تباه و کشور را در تمام ابعاد به بیگانگان وابسته می‌کند. بنابراین در مجموع، مصرف‌زدگی به عنوان یک پدیده اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی آثار و نتایج زیانباری را برای فرد و جامعه روستایی در پی دارد(Sojasi Qeidari et al, 2018: 92-94) که به برخی از آنها در جدول شماره ۱ اشاره شده است.

جدول ۱. آثار زیانبار مصرف‌گرایی روستایی

افزایش وابستگی به شهر و شهرگرایی	وابستگی جامعه روستایی به کالاهای شهری و بی توجهی به تولیدات و الگوهای سنتی و بومی روستا
ایجاد روحیه آزمندی	تحریک روحیه مادی گرایی در روستاییان
افسردگی و احساس محرومیت	توانایی کمتر روستاییان نسبت به شهرنشینان در تامین برخی از نیازهای تجملاتی که ممکن است عدم تامین این نیازها منجر به احساس افسردگی و محرومیت گردد
فردگرایی	تاکید فردگرایی بر اهمیت فرد و منافع فردی؛ فرد واحد اصلی واقعیت و معیار نهایی ارزش؛ جدایی فردگرایان از لحاظ عاطفی از درون گروه‌های خود
شکاف طبقات اجتماعی	افزایش اختلاف و شکاف طبقاتی در جامعه روستایی
مانع توسعه	مصرف گرایی به عنوان یک مانع برای سرمایه‌گذاری و اجرای طرح‌ها و زیرساخت‌های توسعه

منبع: Sojasi Qeidari et al, 2018: 93-94

۲-۳- تغییرات الگوی مسکن روستایی

مسکن روستایی یکی از عناصر مهم در فضاهای روستایی محسوب می‌شود که به عنوان نمادی از چگونگی تعامل و ارتباط انسان با محیط طبیعی پیرامون خویش در طی سالیان متمادی برحسب وضعیت زمانی و مکانی در هر منطقه شکل گرفته و به گونه‌ای نشان دهنده نوع فعالیت‌ها در ابعاد اقتصادی و نگرش اجتماعی- فرهنگی روستاییان و چگونگی تحول و استفاده از فناوری و نهایتا سطح درآمد و معیشت ساکنان آن است(Shams Al Dini, 2009: 44). در واقع مسکن روستایی یکی از مهم‌ترین شاخص‌های قابل مشاهده و مورد بحث است که روند تغییرات روستایی را موجب شده و اغلب منجر به رقابت برای منابع روستایی و زمین با سایر منافع مصرف روستایی می‌شود(Gkartzios & Scott, 2009).

در سال‌های اخیر، تغییرات و دگرگونی‌های زیادی در وضع مسکن روستایی پدید آمده است. به دنبال بهبود نسبی وضع اقتصادی خانواده‌ها درنتیجه افزایش قیمت محصولات کشاورزی، همچنین به دست آوردن درآمدهای غیرکشاورزی، به تدریج نوسازی در روستاها آغاز شد و بسیاری از خانواده‌های روستایی در واحدهای مسکونی خود تغییراتی ایجاد کردند(Fazlali et al, 2018: 340). یکی از دلایل تغییر شکل الگوی مسکن سنتی روستاها طی سالیان اخیر این است که از یک سو، روستاییان به دلیل رعایت نکردن اصول ایمنی و فنی در ساخت مساکن در گذشته و از سوی دیگر پاسخگو نبودن این مساکن با نیاز امروز جامعه روستایی، تغییر در مساکن روستایی را به تبعیت از ساخت مساکن شهری شروع نمودند که مکانیزم حاصل بر این روند را می‌توان در دو شکل کلی توصیف نمود(Anabestani, 2014: 60):

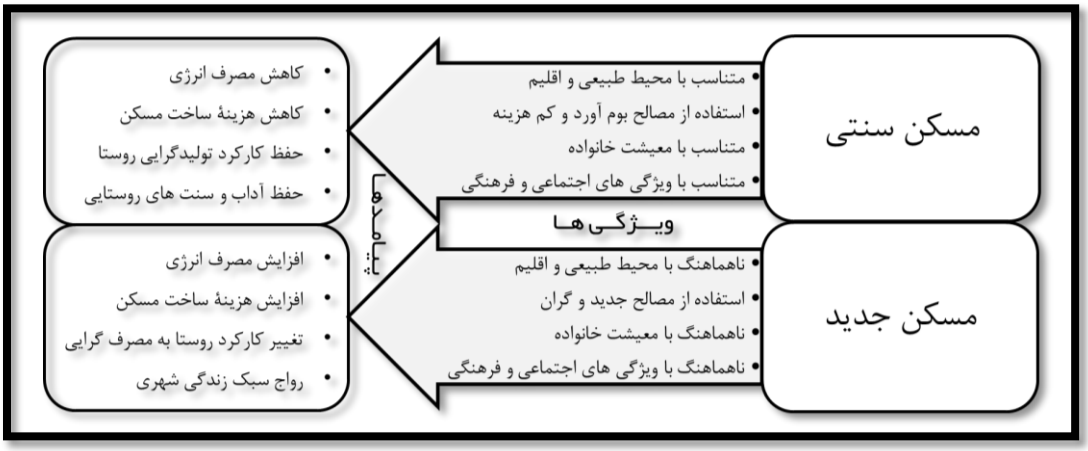
الف. روستاییان علاوه بر ایجاد پیوندی ناگسستنی با شهرها، الگوها و شیوه‌های ساخت خانه را از آنجا فرا می‌گیرند و آن را در روستای خود به کار می‌گیرند؛ زیرا این گونه مساکن شهری توانسته است جوابگوی نیازهای امروزی ساکنان آن باشد و در مقابل مخاطرات محیطی، کارآیی بهتری داشته باشد.

ب. دلیل دیگر این هم شکل شدن را می‌توان در نقاش برجسته بنیاد مسکن انقلاب اسلامی دراین زمینه دانست؛ به گونه‌ای که بنیاد مسکن انقلاب اسلامی ازطریق تهیه و اجرای طرح‌های هادی

روستایی، ترویج مسکن ازطریق مسکن نمونه در روستاها و اعمال نظارت نسبی بر ساخت و سازهای روستایی، اقداماتی را در راستای بهبود وضع مساکن در روستاها انجام داده است.

یکی دیگر از عوامل مهم که موجب تغییر در الگوی مسکن روستایی شده حرکت سرمایه به سوی روستاها و بورس‌بازی زمین است. فرهنگ روستایی به دلیل سوداگری زمین و ساخت و ساز بی‌رویه در حال استحاله است. هر چند افزایش قیمت زمین ممکن است در وهله اول برای ساکنین روستاها خوشایند باشد اما ساخت و سازهای بی‌رویه و ناسازگار با الگوی بومی مسکن روستایی و همچنین حضور افراد غیربومی و رشد فزاینده جمعیت در اثر فروش زمین باعث می‌شود به تدریج آرامش از روستاها رخت ببندد و مشکلات عدیده اجتماعی و فرهنگی به وجود آید. در نهایت به زمین‌های روستایی نگاه سرمایه‌ای خواهد شد و همین امر باعث می‌شود که روستاییان نتوانند هم تراز افراد مهاجر، سطح زندگی و معیشتی خود را ارتقا بخشند و ناگزیر از روستاها کوچ خواهند کرد. این مساله به تدریج هویت بومی روستاها را به نابودی خواهد کشاند.

همچنین در سال‌های اخیر، جوامع روستایی کشور شدیدترین تغییرات اجتماعی را داشته‌اند. فرایند تغییرات فرهنگی، بر انواع مکان و الگوهای مسکن در یک زمان و مکان محدود تأثیر می‌گذارد. به این ترتیب، تغییرات فرهنگی مستمر، محیط فیزیکی را تغییر می‌دهد و الگوی مسکن را نیز به دلیل سبک‌ها و آداب مختلف زندگی متمایز می‌کند(Fazlali et al, 2018: 342). در شکل شماره ۱ خلاصه‌ای از ویژگی‌های مسکن روستایی با الگوی سنتی و الگوی جدید و همچنین پیامدهای تبدیل الگوی مسکن سنتی روستایی به الگوی جدید ارائه گردیده است.

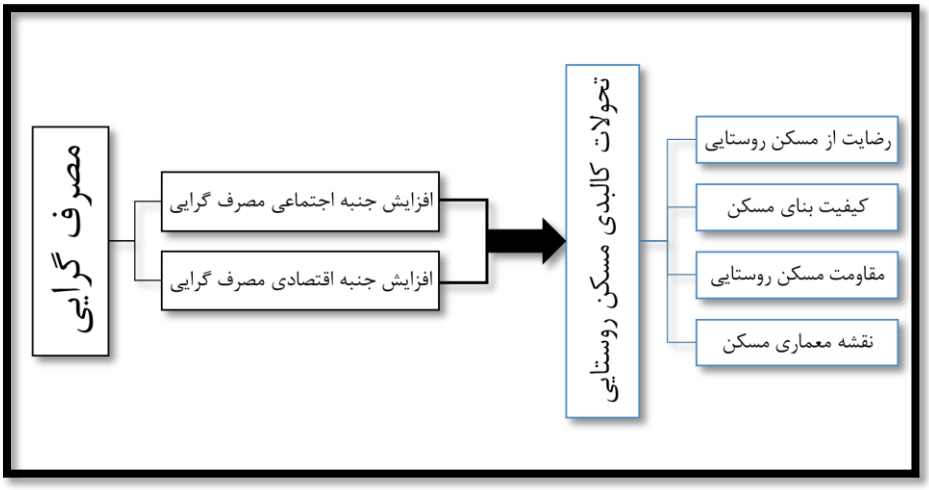
شکل ۱. پیامدهای تبدیل الگوی مسکن سنتی روستایی به الگوی جدید، منبع: Fazlali et al, 2018: 343

۲-۴- تاثیر پدیده مصرف گرایی بر مسکن روستایی

مسکن روستایی به عنوان کانون متمرکز و تبلور کالبدی ارزش های فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی حاکم بر زندگی روستاییان از اهمیت ویژه ای برخوردار است. مسکن سنتی با همه سادگی یک عامل مهم هویت فرهنگی ایران و اقوام ایرانی است. نکته‌ای که می‌توان گفت این است که چون ایران یکی از کشورهای مهمی است که با انقلاب فرهنگی خود در جستجوی هویت فرهنگی اسلامی و ملی خویش است و قصد دارد در مقابل تجاوز فرهنگی غرب دفاع کند، باید به نقش فرهنگی مسکن به ویژه مسکن روستایی توجه ویژه‌ای داشته باشد؛ زیرا مسکن در درجه اول یک پدیده فرهنگی و سپس یک پدیده رفاهی و اقتصادی است(Seidaiy & Ghasemian, 2012: 88).

چوگر معتقد است که تغییرات فرهنگی به خصوص تغییر از ارزش‌های سنتی و گرایش به سبک زندگی غربی بر الگوی مسکن و طرح‌های مسکونی اثرات متعددی بر جای نهاده است. لذا بروز تغییرات فرهنگی مانند گسترش مصرف گرایی و اثرات آن بر الگوی مسکن روستایی، می‌تواند منجر به فروپاشی الگوی سنتی مسکن که منطبق با شرایط اقلیمی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی روستاست، شود(Pourtaheri et al, 2011: 123). در ادامه به

منظور بررسی تاثیر پدیده مصرف‌گرایی بر تحولات کالبدی مسکن روستایی چارچوب مفهومی زیر(شکل شماره ۲) ترسیم گردیده است.

شکل ۲. چارچوب مفهومی پژوهش، منبع: نگارندگان، ۱۴۰۱

۳. پیشینه تحقیق

در مطالعات صورت گرفته داخلی، به موضوع تاثیر مصرف گرایی در تحولات کالبدی مسکن روستایی کمتر پرداخته شده است. در ادامه نتایج تعدادی از این تحقیقات مورد بررسی قرار می‌گیرد:

نتایج تحقیق Pourtaheri et al (2011) از پژوهشی تحت عنوان "اثرات تغییرات فرهنگی بر الگوی مسکن روستایی(نمونه موردی: روستاهای بخش مرکزی شهرستان قزوین)" نشان می‌دهد که بین تغییرات فرهنگی و تغییر در الگوی مسکن روستایی رابطه خطی معنی‌داری وجود دارد.

نتایج تحقیق Shapourabadi et al (2013) از پژوهشی تحت عنوان "شناسایی و تحلیل عوامل مؤثر بر تغییرات کارکردی نواحی روستایی استان قم" دال بر این است که تغییرات کارکردی در نواحی روستایی استان قم از عوامل مختلفی نشأت می‌گیرد. عواملی مانند گسترش گردشگری خانه‌های دوم، گسترش شهرنشینی و دسترسی به شهر و روستا در مجموع حدود ۳۰/۷۷ درصد از واریانس کل متغیرها را تبیین کرده است. و همچنین سرمایه‌گذارهای جدید در روستاها در سال‌های اخیر در استان بالا بوده است.

نتایج تحقیق Shateri et al (2016) از پژوهشی تحت عنوان "واکاوی تحولات کالبدی و کارکردی مساکن روستایی ایران(ناحیه شاسکوه– شهرستان قاینات)" نشان می‌دهد که به لحاظ شاخص‌های کالبدی، مساکن روستایی نسبت به گذشته تغییر معناداری نیافته‌اند و در برخی موارد نشانه‌هایی از کاهش ابعاد فیزیکی مساکن را می‌توان یافت. به لحاظ کارکردی، الگوی حاکم زیستی، معیشتی و تدارکاتی می‌باشد که در میان فضاهای یاد شده، فضاهای با کارکرد زیستی در هر دو دوره زمانی قبل و بعد از زلزله بیشترین درصد از فضای مسکن روستایی را به خود اختصاص داده است.

نتایج Anabestani et al (2016) از پژوهشی تحت عنوان "اثرپذیری الگوی مسکن روستایی از تغییرات فرهنگی و اجتماعی روستاییان، مورد: شهرستان نکا" نشان می‌دهد که تغییرات اجتماعی در زندگی روستاییان توانسته است دگرگونی در الگوی مسکن روستایی در شاخص‌هایی از قبیل رضایتمندی، کیفیت بنا و مقاومت آن را در پی داشته باشد.

نتایج تحقیق Sojasi Qeidari et al (2018) از پژوهشی تحت عنوان "تحلیل تأثیر مصرف گرایی روستاییان بر روابط اجتماعی آن‌ها (مطالعه موردی: روستاهای دهستان رادکان شهرستان چناران)" نشان می‌دهد که افزایش مصرف‌گرایی در منطقه مورد مطالعه بستری مناسب برای تغییر روابط اجتماعی روستاییان فراهم آورده به طوری که سبب شده است در برخی از روستاهای مورد مطالعه روستاییان اقدام به ساخت مساکنی اعیانی کنند.

نتایج تحقیق Fazlali et al (2018) از پژوهشی تحت عنوان "بررسی تغییرات مسکن روستایی استان مازندران" نشان می‌دهد

که درنتیجهٔ تغییر شرایط اقتصادی و اجتماعی، تغییراتی در مسکن روستایی به وجود آمده است. این تغییرات به دنبال توسعهٔ کالبدی و خدماتی روستاها و تحت تأثیر فرهنگ شهری در روستاها به وقوع پیوسته و درنهایت به تغییر کارکرد اقتصادی و اجتماعی مسکن منجر شده است.

از منابع خارجی نیز می‌توان به تعدادی از مطالعات اشاره نمود که با تحقیق حاضر دارای شباهت است:

Schor (2002) در پژوهشی تحت عنوان "شناخت مصرف‌گرایی جدید: نابرابری، تقلید و فرسایش رفاه" سه عامل را در مرگ مصرف‌گرایی قدیم و گسترش روند چشم و هم‌چشمی جدید ذکر می‌کند: رشد چشمگیر در نابرابری درآمد و ثروت، کاهش روابط محلی و همسایگی به عنوان یک شبکه اجتماعی، افزایش دو مکان متناوب از جامعه‌پذیری یعنی محل کار و جهان ساختگی تلویزیون.

Blake & Nurse (2003) در پژوهشی تحت عنوان "خط سیر زندگی روستایی: چشم‌اندازهای جدید در زندگی روستایی کانادا" معتقدند که روستاهای کانادا در چند سال اخیر تحت تأثیر فرآیندهای جهانی‌سازی، شهرنشینی و گسترش تکنولوژی‌های مدرن قرار گرفته‌اند که این عوامل به نوبه خود باعث تغییرات اجتماعی، فرهنگی، جمعیتی و اقتصادی در روستاها شده است.

Hacihasanoglu (2006) در پژوهشی تحت عنوان "فرآیندهای فرهنگی و تغییرات فیزیکی در شیشلی استانبول" نشان می‌دهد که در روستاهای ترکیه، تغییرات فرهنگی بر مساکن روستایی به ویژه تغییرات در ابعاد فضایی و کالبدی مسکن تأثیر داشته و نظام ساخت واحدهای مسکونی جدید را متأثر از فرهنگ غرب نموده است.

Mai & Shamsuddin (2005) در پژوهشی تحت عنوان "شهرنشینی و جهانی شدن تحول مسکن گباگی" نشان می‌دهد که عوامل اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و فضایی باعث تغییر شکل مساکن می‌شوند. تغییرات فرهنگی به خصوص تغییر از ارزش‌های سنتی و گرایش به سبک زندگی غربی بر الگوی مسکن و طرح‌های مسکونی اثرات متعددی بر جای نهاده است.

Godazgar (2007) در پژوهشی تحت عنوان "اسلام در مقابل مصرف گرایی و پست مدرنیسم در بافت ایران" به بررسی مذهب و مصرف‌گرایی می‌پردازد. از نظر او، دین اسلام بر مصرف‌گرایی تاثیر منفی دارد. او به این نتیجه می‌رسد که قومیت، جنسیت، وضعیت تاهل، تحصیلات، شغل، درآمد، منشا شهری-روستایی، موقعیت منزل، وسایل آسایش، طبقه اجتماعی و دسترسی به نیروهای جهانی بر مصرف‌گرایی تاثیر می‌گذارند.

Hamilton (2010) در مقاله‌ای تحت عنوان "مصرف‌گرایی، چشم‌اندازی برای آگاهی زیست محیطی جدید" به این نتیجه رسیده است که افراد مرفه، مصرف را در تمام ابعاد زندگی با خود دارند و کاهش مصرف برای محیط زیست ضروری است به طوری که این امر در واقع احترام به محیط زیست است.

Brown & Vergragt (2016) در پژوهشی تحت عنوان "مصرف‌گرایی به سوی رفاه: در راستای تحول فرهنگی" به بررسی این مسئله می‌پردازند که تغییر فرهنگی چگونه به سمت مصرف کمتر خواهد رفت. برای موفقیت در این تغییر نیاز به حمایت دولت در تمام زمینه‌ها از طریق سیاست‌هایی برای رشد خانواده است که شیوه زندگی افراد را تغییر داده و سازگاری بیشتری با واقعیت‌های اقتصادی فعلی ایجاد کرده است.

در انتهای پیشینه تحقیق نیز به مطالعه‌ای در ارتباط با معماری منطقه کجور به شرح زیر پرداخته شده است:

نتایج تحقیق Kamal ol Din Poshteh & Dehghan (2014) در پژوهشی تحت عنوان "معماری بومی منطقه کجور(نمونه موردی: روستای لاشک)" نشان می‌دهد که در منطقه کجور به علت آب و هوای سرد کوهستانی، خلاف مناطق دیگر شمالی، ساختمان‌ها با تراکم بالا نسبت به هم قرار داده شده‌اند که بتوانند جوابگوی سرمای منطقه و برقراری آسایش سکونت در بناها باشند. مواردی از قبیل استفاده از سنگ، کاهگل و چوب برای ساخت بنا، ظاهر زیبای بناها با پرداخت‌های سنتی، ایوان‌های مناسب، سقف‌های شیروانی و کوچ فصلی مردمان این منطقه، نشان از هماهنگی روستای لاشک با طبیعت و شکل‌گیری فرهنگ دوستدار طبیعت و خاص خود می‌باشد که با آگاهی کامل مردم از محل سکونت خود شکل گرفته است. در مقابل این بناها و مصالح بومی، مصالح جدیدی مانند بلوک‌ها قرار می‌گیرند که به دلیل هماهنگ نبودن با اقلیم، سبب نارضایتی افراد ساکن در بناهای مذکور شده‌اند. علاوه بر این، نارضایتی اهالی روستا از ظاهر نامتناسب بناهای ذکر شده با کل روستا نشان از تمایل افراد محلی در حفظ فرهنگ و معماری سنتی روستا و برقراری ارتباط اهالی با این فرهنگ و سبک زندگیست که البته در حفظ آن نیز کوشا هستند.

مروری گذرا بر پژوهش‌های داخلی و خارجی انجام شده نشان می‌دهند که تغییرات اجتماعی و فرهنگی تاثیر بسیاری بر تحولات کالبدی و الگوی مساکن روستایی داشته است. همچنین در مطالعات پیشین به تبیین مفهوم مصرف‌گرایی و نقش آن در ارتباطات اجتماعی و تغییرات فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و ... جوامع شهری و روستایی نیز تا حد زیادی پرداخته شده است. لذا با توجه به اهمیت ویژه موضوع مصرف‌گرایی و نقش آن در زندگی روستایی در پژوهش حاضر سعی بر آن است تا ارتباط بین پدیده مصرف گرایی بر تحولات کالبدی مسکن روستایی در روستاهای بخش کجور شهرستان نوشهر، موردارزیابی و سنجش قرار گیرد.

۴. روش تحقیق

تحقیق حاضر یک مطالعه پیمایشی بوده است و از نوع تحقیقات توصیفی و از طرفی تحقیقات همبستگی یا رابطه‌ای را شامل می‌گردد. روش گردآوری داده‌ها به صورت کتابخانه‌ای و میدانی از طریق طراحی پرسشنامه و تنظیم سوالات در قالب طیف لیکرت صورت پذیرفته است. همچنین طراحی سوالات در راستای سنجش شاخص‌های گسترش مصرف‌گرایی در دو بعد اقتصادی و اجتماعی و شاخص‌های تحولات کالبدی مسکن صورت گرفته است. جامعه آماری تحقیق شامل ۶۶ روستای دارای سکنه بخش کجور است. با توجه به تعداد بالای روستاها و عدم امکان مراجعه به تک تک آنها، ۷ روستا، براساس عواملی چون میزان جمعیت، وضعیت طبیعی استقرار روستاها، توزیع روستاها در سطح منطقه و نظرخواهی از متخصصین به عنوان نمونه انتخاب شدند. حجم نمونه به روش کوکران ۳۴۸ نفر تعیین شده که توزیع آن به نسبت شمار جمعیت ساکن در هر کدام از نقاط روستایی منتخب صورت گرفته است. به منظور روایی شاخص‌های پژوهش از روش استفاده از پیشینه‌های مطالعاتی بهره گرفته شده و جهت ارزیابی پایایی داده‌ها از آلفای کرونباخ استفاده شده است که بعد اقتصادی مصرف‌گرایی با آلفای کرونباخ ۰/۷۳۸، بعد اجتماعی مصرف‌گرایی با آلفای کرونباخ ۰/۸۹۰ و متغیر تغییرات الگوی مسکن با آلفای کرونباخ ۰/۹۲۶، نشان دهنده رضایت بخش بودن داده‌ها برای انجام تحقیق است. به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار spss و تهیه و تنظیم نقشه‌ها از نرم افزار Arc Gis استفاده شده است. سؤال اصلی در تحقیق حاضر این است که پدیده مصرف‌گرایی به چه میزان بر تحولات کالبدی مسکن موجود در سکونتگاه‌های روستایی بخش کجور تاثیرگذار بوده است؟ و فرضیه برای پاسخ گویی به سؤال تحقیق این گونه طراحی شده است: «به نظر می‌رسد پدیده مصرف‌گرایی به میزان قابل ملاحظه‌ای بر تحولات کالبدی مسکن روستایی بخش کجور اثرگذار بوده است». در ادامه شاخص‌های مصرف گرایی و تحولات کالبدی مسکن روستایی براساس مطالعات نظری استخراج و به ترتیب در جداول شماره ۲ و ۳ ارائه شده است.

جدول ۲. شاخص‌های مصرف‌گرایی

شاخص‌های بعد اقتصادی مصرف‌گرایی	منبع	شاخص‌های بعد اجتماعی مصرف‌گرایی	منبع
مدگرایی	(Hajizadeh Meimandi & Usefi, 2013), (Anbari et al, 2014), (Sojasi Qeidari et al, 2018).	خودنمایی شخصی	(نگارندگان، ۱۴۰۱)
تجمل گرایی و تجدد طلبی	(Anbari et al, 2014), (Sojasi Qeidari et al, 2018)	مصرف به عنوان فلسفه زندگی	(Hajizadeh Meimandi & Usefi, 2013), (Sojasi Qeidari et al, 2018)
تنوع طلبی	(Sojasi Qeidari et al, 2018)	خشنودی و رضایت درونی	(Sojasi Qeidari et al, 2018)
مادی گرایی	(نگارندگان، ۱۴۰۱)	حسادت	(Sojasi Qeidari et al, 2018)
درآمد	(نگارندگان، ۱۴۰۱)	پرکردن خلع‌های شخصیتی	(Sojasi Qeidari et al, 2018)

جدول ۳. شاخص‌های تحولات کالبدی مسکن روستایی

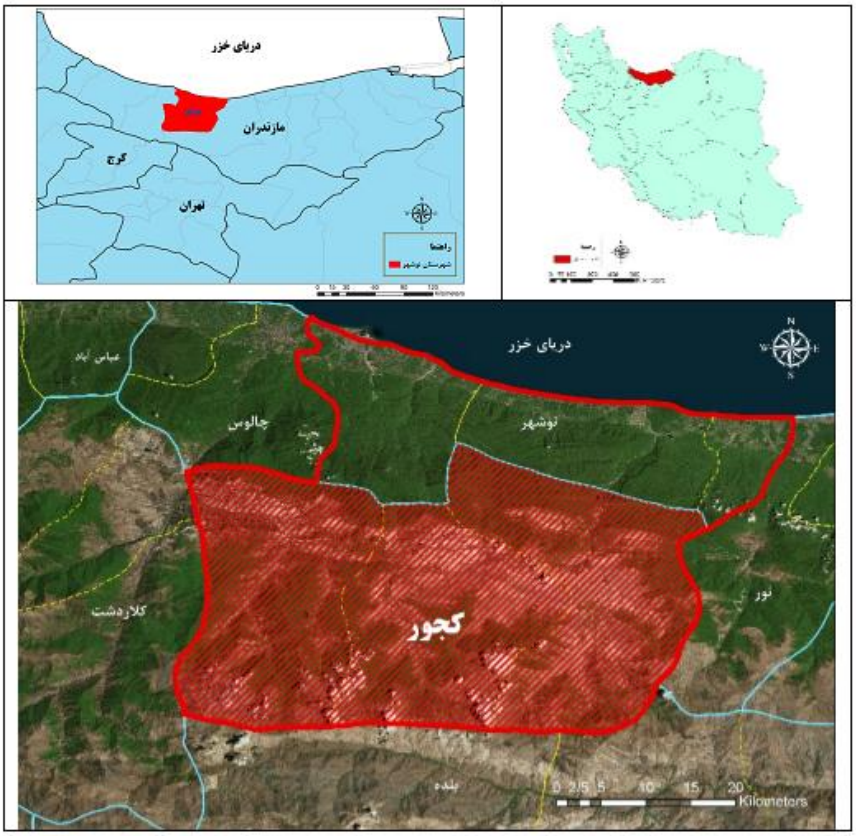
شاخص‌ها	گویه‌ها	منبع

رضایت از مسکن روستایی	* میزان رضایتمندی خانواده از الگوی معماری مسکن * میزان احساس امنیت خانواده در مقابل سوانح طبیعی * میزان رضایت از موقعیت قرارگیری مسکن * میزان رضایت از مساحت واحد مسکونی و تعداد اتاق‌ها	(Pourtaheri et al, 2011), (Anabestani, 2014), (Anabestani et al, 2016)
مقاومت مسکن روستایی	* میزان مشورت در هنگام ساخت مسکن با مهندس متخصص * میزان توجه به بستر و نوع خاک در هنگام ساخت مسکن * میزان نظارت مهندسان ناظر در روستا بر ساخت مساکن جدید و مرمت مساکن قدیمی	(Pourtaheri et al, 2011), (Anabestani, 2014), (Anabestani et al, 2016)
نقشه معماری مسکن	* محل اختصاصی نگهداری دام * انبار علوفه * فضای مستقل آشپزخانه * آشپرخانه اپن * فضای اختصاصی خواب * فضای جداگانه پذیرایی * محل پخت نان * محل ذخیره سوخت‌های فسیلی * وجود ایوان(رابطه بین فضای باز و بسته) * سرویس بهداشتی در خارج ساختمان * سرویس بهداشتی در داخل ساختمان * سرویس بهداشتی داخل اتاق خواب	(Fazlali et al, 2018), (نگارندگان، ۱۴۰۱)
کیفیت بنای مسکن	* مساحت کل واحد مسکونی * نوع مصالح ساختمانی * تعداد طبقات واحد مسکونی * تعداد اتاق در واحد مسکونی * کیفیت بنا * میزان احساس آرامش و آسایش * امکانات موجود در واحد مسکونی * عمر ساختمان	(Pourtaheri et al, 2011), (Anabestani et al, 2016), (نگارندگان، ۱۴۰۱)

۵. معرفی محدوده مورد مطالعه

ناحیه کجور یکی از بخش‌های شهرستان نوشهر واقع در استان مازندران است. این ناحیه بین دو کوه دماوند و علم‌کوه قرار دارد. ناحیه کجور در طول ادوار مختلف تاریخی، خاستگاه حکومت پادشاهان متعددی بوده است که در آخرین گمانه‌زنی‌ها قدمت این ناحیه را بیش از ۷ هزار سال برآورد کرده‌اند. مساحت تقریبی بخش کجور ۱۱۹۵ کیلومتر مربع است. این بخش ییلاقی و کوهستانی از ۶۹ نقطه روستایی و ۲ نقطه شهری برخوردار است. بر اساس سرشماری مرکز آمار ایران جمعیت بخش کجور در سال ۱۳۹۵، ۲۰۸۹۷ نفر بوده که ۷۳۲۷ خانوار را شامل می‌شود. از این میزان جمعیت، ۱۴۶۲۷ نفر که ۵۲۱۱ خانوار را شامل می‌شود، در نواحی روستایی زندگی می‌کنند. بنابر آمار ارائه شده می‌توان گفت که حدود ۷۰ درصد جمعیت این ناحیه در روستاها ساکن هستند. ناحیه کجور با ارتفاع بین ۲۵۰ تا ۱۸۰۰ متر، یک ناحیه کوهستانی محسوب می‌شود که تلفیق کوهستان با جنگل‌های انبوه هیرکانی، وضعیت طبیعی و نحوه استقرار سکونتگاه‌ها را در این منطقه متنوع و جذاب کرده است. زمستان‌های این ناحیه بسیار سرد و با بارش برف همراه است و دارای تابستان‌هایی معتدل است. میزان بارندگی در این ناحیه بسیار زیاد است و همین امر موجب تنوع پوشش

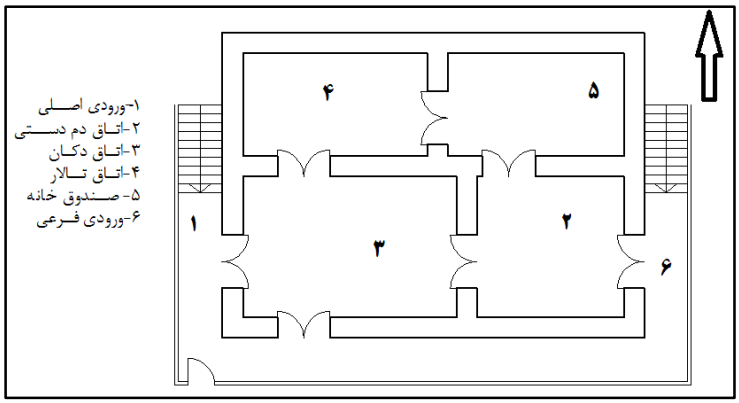
گیاهی شده است. از مهم‌ترین فعالیت‌های اقتصادی در ناحیه کجور می‌توان به کشاورزی، دامداری، پرورش زنبور عسل، پرورش ماهی و گل و گیاهان دارویی اشاره کرد (Amini kashani & Alalhesabi, 2021: 95). در ادامه موقعیت جغرافیایی محدوده مورد مطالعه(بخش کجور)، در شکل شماره ۳ ارائه شده است.

شکل ۳. موقعیت جغرافیایی محدوده مورد مطالعه، منبع: Amini kashani & Alalhesabi, 2021: 96

۵-۱- ویژگی‌های معماری بومی بخش کجور

نقشه معماری مسکن روستایی بخش کجور، وابسته به عوامل محیط زیستی و اجتماعی است که امنیت را تضمین کرده باشد. مراجعه به مصالح، اشکال و احجامی که با شرایط محلی روستا پیوند خورده باشند، از مشخصه‌های معماری روستایی خانه‌های مختلف است. معماران از همان شروع با طرح اتاق و ایوان جلو آن سعی در شکل‌گیری نقشه روستایی دارند که با طبیعت اطراف خود تطبیق و سازگاری کامل دارد. درها و پنجره‌ها در مکان‌های مختلف براساس عملکرد خواسته شده قرار می‌گیرند و حالت پیمون‌واری خود را دارند(Ataeiniya et al, 2021: 179-180). با توجه به تصویر شماره ۱ در مسکن روستایی و بومی منطقه کجور، فضاها به اتاق‌های دم‌دستی، اتاق دکان، صندوق خانه، تالار و سه‌دری تقسیم می‌شوند.

تصویر ۱. نمونه‌ای متداول از نقشه مسکن روستایی بخش کجور، منبع: Kamal ol Din Poshteh & Dehghan, 2014

در ناحیه کجور به علت آب و هوای سرد کوهستانی، خلاف مناطق دیگر شمالی، ساختمان‌ها با تراکم بالا نسبت به هم قرار داده شده‌اند. خانه‌های سنتی کجور به نام لَت به سرخنه و کله چو خنه معروف می‌باشند. خانه‌های ساخته شده با توجه به ویژگی‌های اقلیمی این ناحیه بیشتر کاه‌گلی، سنگی یا چوبی هستند. خانه‌های کاه‌گلی را بر روی سکویی از سنگ و ملات گل می‌سازند، این منازل پی‌کنی نداشته و بر روی سطح معمولی زمین ساخته می‌شوند. در ساخت خانه‌های سنگی نیز به مانند خانه‌های کاه‌گلی، پی کنده نشده بلکه سنگ چینی از روی زمین شروع می‌شود. در ساخت بناهای سنگی نیز، گل رس به عنوان ملات به کار می‌رود. در ساخت خانه‌های چوبی نیز، به مانند دو نوع دیگر از خانه‌ها، ساخت بنا از سطح زمین شروع می‌شود، در این بناها نیز نیاز به سنگ و ملات گل وجود دارد. در بین سه نوع ساختمان یاد شده، ساختمان‌های چوبی به زبان محلی کله چو نامیده می‌شوند. در تصویر شماره ۲ نمونه‌ای از معماری بومی خانه روستایی در ناحیه کجور نشان داده شده است.

در ساخت ایوان‌ها(تصویر شماره ۴) نیز از تخته‌هایی از چوب بلوط استفاده می‌شود. چوب بلوط به دلیل مقاومت بالا در ساخت بناها بیشترین استفاده را دارد. ساخت در و پنجره‌ها با اشکال محلی و ساده و ساخت تخته‌هایی تزیینی برای سقف نمونه‌ای از چیدمان چوب‌ها بر روی یکدیگر به منظور ساخت بناهای چوبی است که به روش لته‌سر یا دارورچین معروف است. مصالح به کار گرفته شده در سقف(تصویر شماره ۳) در هر سه نوع بنای ذکر شده، چوب بلوط است. سهولت و سبکی چوب و امکان ساخت سقف شیروانی با این مصالح سبب محبوبیت و عمومیت استفاده از این نوع مصالح برای سقف شده است(Kamal ol Din Poshteh & Dehghan, 2014). در مقابل این بناها و استفاده از مصالح بومی، همانطور که در تصویر شماره ۵ نشان داده شده است، بناهایی با مصالح جدید مانند بلوک، نیز در این ناحیه ساخته شده‌اند که به دلیل هماهنگ نبودن با اقلیم و معماری بومی و سنتی ناحیه، موجب آسیب رسانی به منظر زیبای روستاهای بخش کجور شده است.

تصویر۲. نمونه‌ای ازمعماری بومی ناحیه کجور(روستای نیمور) تصویر۳. پوشش سقف با لته‌های چوب(روستای نیچکوه)

تصویر ٤. استفاده از چوب در ساخت ایوان(روستای نیمور) تصویر ٥. ساخت بنا با مصالح غیربومی(روستای کینج)

۶. یافته‌های پژوهش

۶-۱- یافته‌های توصیفی

مسلماً ویژگی‌های افراد پاسخ دهنده در رسیدن به نتایج مورد نظر در پژوهش تأثیر زیادی دارد. به عنوان مثال افرادی که شده، ۵۴/۷ درصد مرد و ۴۵/۳ درصد زن می‌باشند. از لحاظ سن، ۱۷/۵ درصد پاسخگویان بین ۲۰ تا ۳۰ سال، ۴۴/۴ درصد پاسخگویان بین ۳۰ تا ۴۰ سال، ۲۳/۸ درصد پاسخگویان بین ۴۰ تا ۵۰ سال و ۱۴/۳ درصد پاسخگویان بیشتر از ۵۰ سال داشته‌اند. از لحاظ تحصیلات نیز ۱/۶ درصد زیردیپلم، ۶/۳ درصد دیپلم، ۷/۸ درصد فوق دیپلم، ۵۶/۳ درصد لیسانس و ۲۸/۱ درصد فوق لیسانس و بالاتر می‌باشند.

۶-۲- بررسی شاخص‌های مصرف‌گرایی در روستاهای نمونه بخش کجور

در پژوهش حاضر شاخص‌های مصرف‌گرایی در دو بعد اقتصادی و اجتماعی با ۱۰ گویه کمی شده است. در جدول سطح تحصیلات بالاتری دارند، با آگاهی بالاتری به پرسش‌ها پاسخ می‌دهند. بر این اساس از نمونه آماری مورد پرسش واقع شماره ۴ میانگین وزنی هر یک از شاخص‌های مصرف‌گرایی در دو بعد اقتصادی و اجتماعی در روستاهای نمونه بخش کجور ارائه شده است. برای بررسی وضعیت این شاخص در روستاهای نمونه از آزمون کای اسکوئر استفاده شده و با توجه به انجام آزمون خی دو، میزان معناداری برای تمام شاخص‌ها کمتر از ۰/۰۵ محاسبه شد. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که تمام شاخص‌های مصرف‌گرایی معنادار بوده و قابلیت تعمیم به کل جامعه را دارد. همچنین بررسی تفاوت میانگین شاخص‌های مصرف‌گرایی با اطمینان ۹۵٪ در روستاهای نمونه بخش کجور تصادفی نبوده و واقعی است.

جدول ٤. میانگین وزنی میزان شاخص مصرف‌گرایی در دو بعد اقتصادی و اجتماعی در روستاهای نمونه بخش کجور

شاخص‌های بعد اجتماعی	میانگین وزنی	Sig	شاخص‌های بعد اقتصادی	میانگین وزنی	Sig
خودنمایی شخصی	۲/۹	۰/۰۰۰	مدگرایی	۲/۵۶	۰/۰۰۰
مصرف به عنوان فلسفه زندگی	۳/۱	۰/۰۱۳	تجمل گرایی و تجدد طلبی	۲/۶۳	۰/۰۰۰
خشنودی و رضایت درونی	۲/۹۵	۰/۰۰۳	مادی گرایی	۲/۶۵	۰/۰۰۰
حسادت	۳/۷۹	۰/۰۰۰	تنوع طلبی	۲/۹۵	۰/۰۰۰
پرکردن خلع‌های شخصیتی	۲/۵۷	۰/۰۰۰	درآمد	۳/۳۲	۰/۰۰۰

منبع: نگارندگان، ۱۴۰۱

با توجه به میانگین میزان هر شاخص مصرف‌گرایی و بر اساس گویه‌ای که بیشترین فراوانی را دارد، می‌توان گفت که در این متغیر نسبت بیشتری از جامعه، گویه «متوسط و زیاد» را انتخاب کرده‌اند به حدی که با سایر گویه‌ها تفاوت معناداری دارد. در میان شاخص‌های بعد اجتماعی مصرف‌گرایی،"حسادت" با امتیاز ۳/۷۹ اثرگذارترین شاخص و در بعد اقتصادی مصرف‌گرایی،"درآمد" با امتیاز ۳/۳۲ اثرگذارترین شاخص از نظر روستاییان بخش کجور محسوب می‌شوند. در نهایت وضعیت کلی شاخص مصرف‌گرایی در روستاهای نمونه بخش کجور در جدول شماره ۵ ارائه شده است.

جدول ۵. وضعیت نهایی شاخص مصرف‌گرایی در روستاهای نمونه بخش کجور

شاخص‌ها	میانگین وزنی	انحراف از معیار	کمترین	بیشترین
بعد اجتماعی مصرف‌گرایی	۳/۰۶	۱/۰۴۱	۱	۵
بعد اقتصادی مصرف‌گرایی	۲/۸۲	۰/۷۸۴	۱	۵
وضعیت نهایی شاخص مصرف‌گرایی	۲/۹۴	۰/۸۶۶	۱	۵

منبع: نگارندگان، ۱۴۰۱

نتایج حاصل از ارزیابی نهایی شاخص‌های مصرف‌گرایی نشان می‌دهد که از نظر پاسخگویان، بعد اجتماعی مصرف‌گرایی با میانگین وزنی ۳/۰۶ دارای اهمیت بیشتری نسبت به بعد اقتصادی آن است. بنابراین می‌توان گفت گرایش به مصرف‌گرایی روستاییان بخش کجور بیشتر تحت تاثیر شاخص‌های بعد اجتماعی شامل خودنمایی شخصی، مصرف به عنوان فلسفه زندگی، خشنودی و رضایت درونی، حسادت و پرکردن خلع‌های شخصیتی بوده است. در مجموع میانگین وزنی نهایی شاخص مصرف‌گرایی با امتیاز ۲/۹۴ در روستاهای نمونه بخش کجور، نشان از گرایش متوسط روستاییان به این پدیده دارد.

۶-۳- بررسی شاخص‌های تحولات کالبدی مسکن در روستاهای نمونه بخش کجور

برای بررسی تحولات کالبدی مسکن روستایی بخش کجور از شاخص‌هایی مانند "رضایت از مسکن روستایی"، "نقشه معماری مسکن روستایی"، "مقاومت مسکن روستایی" و "کیفیت بنای مسکن روستایی" بهره گرفته شده و برای تبیین این شاخص‌ها، از ۲۷ گویه کمک گرفته شده است. در ادامه به ارائه نتایج ارزیابی صورت گرفته از شاخص‌های پژوهش پرداخته شده است.

۶-۳-۱- شاخص رضایت از مسکن روستایی

نتایج ارزیابی شاخص رضایت از مسکن در روستاهای نمونه بخش کجور در جدول شماره ۶ آورده شده است. با توجه به ارزیابی صورت گرفته، گویه‌های "میزان احساس امنیت خانواده در مقابل سوانح طبیعی" و "میزان رضایت از مساحت واحد مسکونی و تعداد اتاق‌ها" با میانگین وزنی ۳/۰۶ و ۳/۰۵ بیشترین امتیاز را به دست آوردند. اما "میزان رضایتمندی خانواده از الگوی معماری مسکن" با میانگین وزنی ۲/۷۳ در بین گویه‌ها کمترین امتیاز را به خود اختصاص داده به طوری که ۴۷/۶۱ درصد روستاییان از الگوی معماری مسکن خود در حد کم و خیلی کم رضایت داشته‌اند.

جدول ٦. ارزیابی میزان رضایت‌مندی از مسکن در روستاهای نمونه بخش کجور (درصد)

گویه‌ها	خیلی‌زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی‌کم	میانگین وزنی	Sig
میزان رضایتمندی خانواده از الگوی معماری مسکن	۱۲/۷	۱۹/۰۵	۲۰/۶۳	۲۶/۹۸	۲۰/۶۳	۲/۷۳	۰/۰۰۰
میزان احساس امنیت خانواده در مقابل سوانح طبیعی	۱۱/۱۱	۲۳/۸۱	۳۳/۳۳	۲۳/۸	۷/۹	۳/۰۶	۰/۰۰۰
میزان رضایت از موقعیت قرارگیری مسکن	۷/۹۳	۲۰/۶۳	۳۴/۹۲	۱۷/۴۶	۱۹/۰۵	۲/۸۱	۰/۰۰۱
میزان رضایت از مساحت واحد مسکونی و تعداد اتاق‌ها	۶/۳۵	۲۳/۸۱	۴۷/۶۱	۱۲/۶۹	۹/۵۲	۳/۰۵	۰/۰۰۰

منبع: نگارندگان، ۱۴۰۱

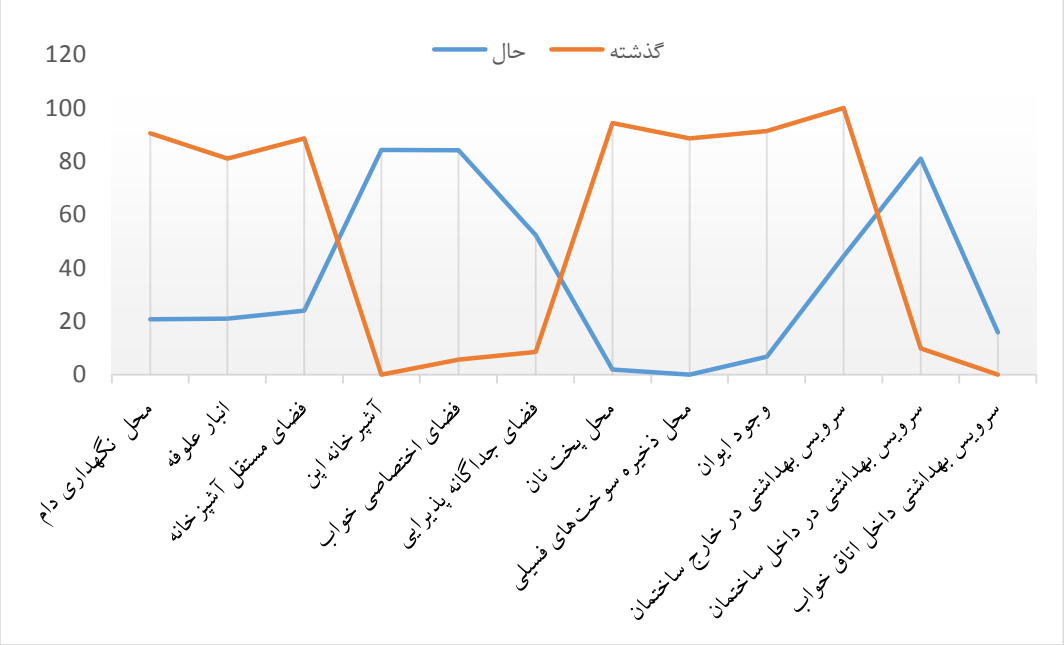
۶-۳-۲- شاخص نقشه معماری مسکن روستایی

برای آگاهی از وضعیت نقشه معماری مساکن روستایی، ۱۲ قسمت واحد مسکونی در دو بخش فضاهای وابسته به معیشت روستایی و فضاهای زیست(خدماتی)، مورد بررسی قرار گرفت. در جدول شماره ۷ بر اساس دیدگاه روستاییان، بین اجزای مسکن روستایی در گذشته و حال مقایسه‌ای صورت پذیرفته و فراوانی این فضاها در واحد مسکونی روستایی در گذشته و حال به صورت درصد آورده شده است. در ادامه نیز در نمودار شماره ۱ مقایسه‌ای از میزان تغییرات مسکن در روستاهای نمونه بخش کجور در گذشته و حال ارائه گردیده است.

جدول شماره ۷- مقایسه وضعیت گذشته و حال نقشه معماری مسکن در روستاهای نمونه بخش کجور (درصد)

	اجزای واحد مسکونی	گذشته	حال
فضاهای وابسته به معیشت روستایی	وجود محل اختصاصی نگهداری دام	۸۵/۵	۲۰/۸
	وجود انبار علوفه	۸۱	۲۱
	وجود محل پخت نان	۹۴/۳	۱/۹
	وجود محل ذخیره سوخت‌های فسیلی	۸۸/۶	۰
فضاهای زیست (خدماتی)	وجود فضای مستقل آشپزخانه	۸۸/۶	۲۴
	وجود آشپرخانه اپن	۰	۸۴/۲۸
	وجود فضای اختصاصی خواب	۵/۷۱	۸۴/۱
	وجود فضای جداگانه پذیرایی	۸/۵۷	۵۲/۴
	وجود ایوان(رابطه بین فضای باز و بسته)	۹۱/۴	۶/۷
	وجود سرویس بهداشتی در خارج ساختمان	۱۰۰	۴۴/۴
	وجود سرویس بهداشتی در داخل ساختمان	۹/۸۵	۸۱
	وجود سرویس بهداشتی داخل اتاق خواب	۰	۱۵/۹

منبع: نگارندگان، ۱۴۰۱

نمودار ۱. مقایسه وضعیت گذشته و حال فضاهای مسکن در روستاهای نمونه بخش کجور، منبع: نگارندگان، ۱۴۰۱

نمودار شماره ۱ نشان می‌دهد که تغییرات کالبدی در مساکن روستاهای نمونه بخش کجور به ویژه در فضاهای وابسته به معیشت روستاییان بسیار زیاد بوده است. یکی از دلایل مهم بروز این تحولات کالبدی، تغییر در الگوی معیشتی روستاییان بخش کجور است. در سال‌های اخیر وضعیت دامداری و کشت زمین در بخش کجور بسیار نابسامان شده است و در حال حاضر جز فعالیت تعداد کمی از روستاییان در این بخش که اغلب با کهولت سن مواجه هستند، دیگر دامداری در این منطقه فعالیت قبلی را ندارد و احتمال نابودی نظام دامداری در روستاهای بخش کجور وجود دارد. بنابراین الگوی مسکن جدید دیگر آن نیاز گذشته به فضاهایی همچون محل مخصوص نگهداری دام یا انبار علوفه را احساس نمی‌کند و با تقلید از نقشه معماری مسکن شهری، توجه بیشتری به فضاهای

داخلی خانه اعم از آشپزخانه اپن، اتاق خواب و اتاق مخصوص پذیرایی دارد.

۶-۳-۳- شاخص مقاومت مسکن روستایی

نتایج ارزیابی شاخص مقاومت مسکن در روستاهای نمونه بخش کجور در جدول شماره ۸ آورده شده است. با توجه به ارزیابی صورت گرفته، خانوارهای مورد مطالعه به "میزان توجه به بستر و نوع خاک در هنگام ساخت مسکن" با میانگین وزنی ۳/۱۶ بیشترین امتیاز را داده‌اند.

جدول ۸. ارزیابی میزان مقاومت مسکن در روستاهای نمونه بخش کجور (درصد)

گویه‌ها	خیلی‌زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	میانگین وزنی	Sig
میزان مشورت در هنگام ساخت مسکن با مهندس متخصص	۱۱/۱۲	۲۲/۲۳	۲۸/۵۷	۱۴/۲۸	۲۳/۸۰	۲/۸۳	۰/۰۱۲
میزان توجه به بستر و نوع خاک در هنگام ساخت مسکن	۱۴/۲۸	۲۵/۴۰	۳۰/۱۶	۱۵/۸۷	۷/۹۳	۳/۱۶	۰/۰۰۲
میزان نظارت مهندسان ناظر در روستا بر ساخت مساکن جدید و مرمت مساکن قدیمی	۶/۳۵	۹/۵۲	۳۸/۰۹	۲۶/۹۸	۱۹/۰۵	۲/۵۷	۰/۰۰۰

منبع: نگارندگان، ۱۴۰۱

نتایج حاصل از ارزیابی گویه "میزان نظارت مهندسان ناظر در روستا بر ساخت مساکن جدید و مرمت مساکن قدیمی" با میانگین وزنی ۲/۵۷، نشان از ضعف نظارتی بر ساخت و الگوی مساکن جدید در روستاهای بخش کجور دارد. پیامدهای ناشی از این ضعف نظارتی، موجب ناهمگونی در بافت مسکونی بسیاری از روستاهای بخش کجور گردیده است. از دیگر مسائل به وجود آمده ناشی از کمبود نظارت می‌توان به عدم تناسب الگوهای ساخت و ساز با اقلیم منطقه، استفاده از مصالح ناسازگار با الگوی مسکن سنتی روستاها و همچنین تخریب بخش عمده‌ای از بافت باارزش روستایی بخش کجور اشاره نمود.

۶-۳-۴- شاخص کیفیت بنای مسکن روستایی

یافته‌های پژوهش در ارتباط با شاخص کیفیت بنای مسکن روستایی نشان می‌دهد که ۲۰/۶ درصد واحدهای مسکونی دارای مساحت زیر ۱۰۰ متر مربع، ۶۳/۴ درصد دارای مساحتی بین ۱۰۰ تا ۲۰۰ متر مربع و ۱۶ درصد دارای مساحت بالای ۲۰۰ متر مربع هستند. ۴۹/۲ درصد مساکن در روستاهای نمونه دارای ۲ اتاق، ۳۱/۷ درصد دارای ۳ اتاق و ۱۹/۱ درصد دارای ۴ اتاق یا بیشتر هستند. ۳۶/۵ درصد واحدهای مسکونی روستاهای نمونه ۱ طبقه، ۳۸/۱ درصد ۲ طبقه و ۲۵/۴ درصد ۳ طبقه یا بیشتر هستند. از نظر مصالح ساختمانی به کار رفته در واحد مسکونی در روستاهای نمونه ۷۵/۸ درصد از اسکلت بتنی و ۲۴/۲ درصد از مصالح بومی در ساخت مسکن روستایی خود استفاده نموده‌اند. عمر ۲۱ درصد مساکن بین ۱۰ تا ۱۵ سال و ۳۷/۱ درصد مساکن بالای ۱۵ سال بوده است. به لحاظ امکانات واحدهای مسکونی، تمام مساکن دارای آب و برق، ۱۰/۳ درصد دارای گاز لوله‌کشی و ۶۶/۷ درصد دارای تلفن هستند. همچنین ۷۱/۴۲ درصد روستاییان از زندگی در واحدهای مسکونی خود(در حد زیاد و خیلی زیاد) احساس آرامش داشته‌اند. در ادامه با توجه به جدول شماره ۹ کیفیت ابنیه مساکن روستایی در روستاهای نمونه بخش کجور مورد ارزیابی قرار گرفته است.

جدول ۹. کیفیت ابنیه مساکن روستایی در روستاهای نمونه بخش کجور

ردیف	نام روستا	تعداد خانه	قدیمی	جدید	ترکیبی	بازسازی
۱	نیمور	۲۵۰	۸۰	۱۲۰	۵۰	۶۰
۲	حسن آباد	۱۲۰	۲۰	۱۰۰	-	۱۵
۳	کینج	۳۰۰	۲۰۰	۵۰	۵۰	۱۰۰
٤	صالحان	۲۰۰	۱۰۰	۴۰	۶۰	۶۰

۵	کهنه ده	۳۰	۲۰	۱۰	–	۱۰۰
٦	کندلوس	۴۲۰	۲۰۰	۱۸۰	۴۰	۵۰
۷	لاشک	۴۰۰	۱۵۰	۲۰	۵۰	۸۰
جمع		**۱۷۲۰**	**۷۷۰**	**۷۰۰**	**۲۵۰**	**٤٦٥**

منبع: بنیاد مسکن انقلاب اسلامی شهرستان نوشهر، ۱٤۰۱

ارزیابی کیفیت ابنیه مساکن در روستاهای نمونه بخش کجور نشان می‌دهد که از ۱۷۲۰ خانه روستایی، ۴۴/۷۷ درصد قدیمی، ۴۰/۷۰ درصد جدید و ۱۴/۵۳ درصد ترکیبی است. همچنین ۲۷/۰۳ درصد خانه‌ها در روستاهای نمونه بخش کجور بازسازی شده‌اند. در میان ۷ روستای نمونه، روستاهای کینج و کهنه ده با ۶۶/۶ درصد بیشترین خانه‌های سنتی و قدیمی را در بین روستاها دارا می‌باشند و سپس روستای کندلوس با ۴۷/۶ درصد در جایگاه سوم قرار دارد. نمی‌توان از نظر بنیاد مسکن، میراث فرهنگی و غیره و از طریق فرهنگ‌سازی و اشاعه سبک زندگی ایرانی-اسلامی اصیل روستایی و همچنین مشارکت خود ساکنین بومی و روستاییان ضروری به نظر می‌رسد تا باقیمانده این مساکن سنتی ارزشمند دچار دگرگونی و تحول نگردند.

نقش موثر اداره میراث فرهنگی شهرستان نوشهر در حفظ خانه‌های سنتی در روستاهای نامبرده از طریق انتخاب روستاهای مذکور به عنوان روستاهای هدف و مقصد گردشگری چشم پوشی نمود. با توجه به تعداد مساکن قدیمی باقیمانده در روستاهای نمونه بخش کجور، اهمیت حفظ این مساکن سنتی از طریق مشارکت و حمایت سازمان‌های مرتبط

۶-۳-۵- وضعیت نهایی شاخص‌های تحولات کالبدی مسکن روستایی

با توجه به ارزیابی شاخص‌های تحولات کالبدی مسکن و گویه‌های تبیین کننده هر شاخص در روستاهای نمونه بخش کجور، نتایج بررسی در جدول شماره ۱۰ ارائه گردیده است.

جدول ۱۰. وضعیت شاخص‌های تحولات کالبدی مسکن در روستاهای نمونه بخش کجور

شاخص‌ها	میانگین وزنی	انحراف از معیار	کمترین	بیشترین
رضایت از مسکن روستایی	۲/۹۱	۰/۹۲۵	۱	۴/۷۵
نقشه معماری مسکن روستایی	۲/۸	۰/۸۷۵	۱	۵
مقاومت مسکن روستایی	۲/۸۵	۱/۰۸	۱	۵
کیفیت بنای مسکن روستایی	۲/۹	۰/۸۰۹	۱	۴/۲۹
تحولات کالبدی مسکن روستایی	۲/۸۶	۰/۸۹۵	۱	۴/۶۰

منبع: نگارندگان، ۱٤۰۱

وضعیت ارزیابی شاخص تحولات کالبدی مسکن در روستاهای منتخب بخش کجور نشان می‌دهد که "رضایت از مسکن روستایی" با میانگین وزنی ۲/۹۱ بیشترین امتیاز و "نقشه مسکن روستایی" با میانگین وزنی ۲/۸ کمترین امتیاز را در بین شاخص‌ها از دید روستاییان دارند. اختلاف بسیار کم بین بیشترین و کمترین امتیاز از نظر روستاییان نشان از وضعیت متوسط این شاخص در سطح روستاهای منتخب بخش کجور دارد.

۶-۴- بررسی رابطه بین مصرف‌گرایی و تحولات کالبدی مسکن روستایی

قبل از بررسی رابطه بین شاخص‌های مصرف‌گرایی و تحولات کالبدی مسکن روستایی، ابتدا با استفاده از آزمون کولموگروف-اسمیرنوف، نرمال بودن شاخص‌ها بررسی گردید که در مجموع داده‌های هر دو متغیر از نرمالیت برخوردار بودند. بنابراین از آزمون پیرسون برای بررسی همبستگی استفاده شده است. آزمون همبستگی بین مصرف‌گرایی در زندگی روستاییان و تحولات کالبدی مسکن روستایی در محدوده مورد مطالعه نشان داد که رابطه همبستگی

مستقیم و با شدت بسیار قوی و با مقدار ۰/۸۷۴ بین دو متغیر وجود داشته و این بیانگر تاثیر بسیار زیاد آثار پدیده مصرف‌گرایی بر تحولات کالبدی مسکن در روستاهای بخش کجور است. همچنین به تفکیک، رابطه بین بعد اجتماعی و اقتصادی شاخص مصرف گرایی با شاخص تحولات کالبدی مسکن روستایی نیز مورد بررسی قرار گرفت. مقدار همبستگی بعد اجتماعی مصرف‌گرایی با تحولات کالبدی مسکن ۰/۹۰۶ و مقدار همبستگی بعد اقتصادی مصرف‌گرایی با تحولات کالبدی مسکن ۰/۷۳۹ بوده است. با مقایسه همبستگی این دو رابطه می‌توان نتیجه گرفت که تاثیر افزایش جنبه اجتماعی مصرف‌گرایی بر تحولات کالبدی مسکن روستایی بخش کجور نسبت به جنبه اقتصادی آن بیشتر است. در جدول شماره ۱۱ نیز میزان رابطه هر یک از شاخص‌های مصرف‌گرایی با شاخص‌های تحولات کالبدی مسکن از طریق آزمون همبستگی پیرسون محاسبه و ارائه گردیده است.

جدول ۱۱. رابطه بین شاخص‌های مصرف‌گرایی با شاخص‌های تحولات کالبدی مسکن روستایی

	شاخص‌های تحولات کالبدی مسکن / شاخص‌های مصرف‌گرایی	رضایت از مسکن روستایی	پلان معماری مسکن روستایی	مقاومت مسکن روستایی	کیفیت بنای مسکن روستایی
بعد اجتماعی مصرف‌گرایی	خودنمایی شخصی	۰/۷۱۸	۰/۷۱۷	۰/۷۳۹	۰/۷۲۲
	میزان معناداری	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
	مصرف به عنوان فلسفه زندگی	۰/۷۴۶	۰/۸۹۳	۰/۸۱۴	۰/۸۸۴
	میزان معناداری	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
	خشنودی و رضایت درونی	۰/۷۸۸	۰/۸۷۰	۰/۸۵۵	۰/۹۲۳
	میزان معناداری	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
	حسادت	۰/۵۸۶	۰/۶۶۱	۰/۶۰۷	۰/۶۶۳
	میزان معناداری	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
	پرکردن خلع‌های شخصیتی	۰/۷۶۴	۰/۸۰۴	۰/۷۵۶	۰/۸۱۴
	میزان معناداری	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
بعد اقتصادی مصرف‌گرایی	مدگرایی	۰/۵۵۱	۰/۵۰۸	۰/۴۶۴	۰/۵۲۶
	میزان معناداری	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
	تجمل گرایی و تجدد طلبی	۰/۵۹۴	۰/۶۰۸	۰/۵۲۴	۰/۶۱۳
	میزان معناداری	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
	مادی گرایی	۰/۶۸۸	۰/۷۷۶	۰/۷۲۸	۰/۸۰۳
	میزان معناداری	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
	تنوع طلبی	۰/۵۳۹	۰/۵۱۷	۰/۴۳۹	۰/۵۲۱
	میزان معناداری	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
	درآمد	۰/۸۶۸	۰/۸۲۰	۰/۷۵۲	۰/۸۰۲
	میزان معناداری	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰

منبع: نگارندگان، ۱۴۰۱

بر اساس جدول شماره ۱۱، بیشترین رابطه، مربوط به همبستگی خشنودی و رضایت درونی با شاخص کیفیت بنای مسکن روستایی با آماره پیرسون ۰/۹۲۳ و کمترین رابطه مربوط به همبستگی شاخص تنوع طلبی با شاخص مقاومت مسکن روستایی با آماره پیرسون ۰/۴۳۹ می‌باشد. با توجه به آماره های به دست آمده از لحاظ میزان معناداری تمام شاخص‌های مصرف‌گرایی با شاخص‌های تحولات کالبدی مسکن روستایی دارای رابطه‌ای معنادار بوده و قابلیت تعمیم به تمام جامعه را دارند.

۷. بحث و نتیجه‌گیری

پدیده مصرف‌گرایی در عصر حاضر منجر به بروز تغییرات گسترده در سبک زندگی انسان‌ها شده است. این پدیده با توجه به آموزه‌های اسلامی، در تضاد با مبانی و قواعد دین مبین اسلام و همچنین سبک زندگی ایرانی و اسلامی می‌باشد. مفهوم مصرف‌گرایی در ادبیات دینی با مفاهیم اسراف، تبذیر و اتراف مطابقت دارد و این مفاهیم، افعال ناپسند و حرام هستند؛ بنابراین مصرف بی‌رویه و هدف قرار دادن مصرف، جایز نیست(Seyedinia, 2010: 173).

دامنه گسترش این پدیده در سال‌های اخیر روستاهای کشور را نیز تحت تاثیر قرار داده و سبب به وجود آمدن تغییراتی در سبک زندگی روستایی گردیده است. به نظر می‌رسد از جمله تغییراتی که به واسطه گسترش مصرف‌گرایی در مناطق روستایی به وقوع پیوسته است، تحولات کالبدی مسکن در روستاهاست. جوامع روستایی از طریق آشنایی با الگوهای معماری جدید در شهرها و گسترش علایق مبتنی بر فرهنگ زندگی شهری در روستاها، الگوی معماری روستایی را از شکل بومی خارج می‌کنند(Fazlali et al, 2018: 342). در پژوهش حاضر سعی بر آن شد تا تاثیر پدیده مصرف‌گرایی بر تحولات کالبدی مسکن روستایی بخش کجور تبیین گردد. در این راستا شاخص‌های مصرف‌گرایی در دو بعد اجتماعی و اقتصادی و شاخص‌های تحولات کالبدی مسکن روستایی از طریق توزیع پرسشنامه بین روستاییان مورد ارزیابی قرار گرفت.

نتایج حاصل از ارزیابی نهایی شاخص‌های مصرف‌گرایی نشان می‌دهد که در میان شاخص‌های بعد اجتماعی مصرف‌گرایی،"حسادت" با امتیاز ۳/۷۹ اثرگذارترین شاخص و در بعد اقتصادی مصرف‌گرایی،"درآمد" با امتیاز ۳/۳۲ اثرگذارترین شاخص از نظر روستاییان بخش کجور محسوب می‌شوند. همچنین از نظر پاسخگویان، بعد اجتماعی مصرف‌گرایی با میانگین وزنی ۳/۰۶ دارای اهمیت بیشتری نسبت به بعد اقتصادی آن است. بنابراین می‌توان گفت گرایش به مصرف‌گرایی روستاییان بخش کجور بیشتر تحت تاثیر شاخص‌های بعد اجتماعی شامل خودنمایی شخصی، مصرف به عنوان فلسفه زندگی، خشنودی و رضایت درونی، حسادت و پرکردن خلع‌های شخصیتی بوده است. در مجموع میانگین وزنی نهایی شاخص مصرف‌گرایی با امتیاز ۲/۹۴ در روستاهای نمونه بخش کجور، نشان از گرایش متوسط روستاییان به این پدیده دارد.

به منظور بررسی تحولات کالبدی مسکن روستایی از شاخص‌هایی مانند "رضایت از مسکن روستایی"، "نقشه معماری مسکن روستایی"، "مقاومت مسکن روستایی" و "کیفیت بنای مسکن روستایی" بهره گرفته شد. وضعیت ارزیابی شاخص تحولات کالبدی مسکن در روستاهای منتخب بخش کجور نشان می‌دهد که "رضایت از مسکن روستایی" با میانگین وزنی ۲/۹۱ بیشترین امتیاز و "نقشه مسکن روستایی" با میانگین وزنی ۲/۸ کمترین امتیاز را در بین شاخص‌ها از دید روستاییان دارند. اختلاف بسیار کم بین بیشترین و کمترین امتیاز از نظر روستاییان نشان از وضعیت متوسط این شاخص در سطح روستاهای منتخب بخش کجور دارد. همچنین با مقایسه نتایج نظرسنجی از روستاییان بخش کجور در ارتباط با نقشه معماری مسکن روستایی در گذشته و حال می‌توان گفت که تغییرات کالبدی در مساکن روستاهای نمونه بخش کجور به ویژه در فضاهای وابسته به معیشت روستاییان بسیار زیاد بوده است. یکی از دلایل مهم بروز این تحولات کالبدی، تغییر در الگوی معیشتی روستاییان بخش کجور است. در سال‌های اخیر دیگر دامداری در این منطقه فعالیت قبلی را ندارد و احتمال نابودی نظام دامداری در روستاهای بخش کجور وجود دارد. بنابراین الگوی مسکن جدید دیگر آن نیاز گذشته به فضاهایی

همچون محل مخصوص نگهداری دام یا انبار علوفه را احساس نمی‌کند و با تقلید از نقشه معماری مسکن شهری، توجه بیشتری به فضاهای داخلی خانه اعم از آشپزخانه اپن، اتاق خواب و اتاق مخصوص پذیرایی دارد.

در نهایت آزمون همبستگی بین مصرف‌گرایی در زندگی روستاییان و تحولات کالبدی مسکن روستایی در محدوده مورد مطالعه نشان داد که رابطه همبستگی مستقیم و با شدت بسیار قوی و با مقدار ۰/۸۷۴ بین دو متغیر وجود داشته و این بیانگر تاثیر بسیار زیاد آثار پدیده مصرف‌گرایی بر تحولات کالبدی مسکن در روستاهای بخش کجور است. همچنین مقدار همبستگی بعد اجتماعی مصرف‌گرایی با تحولات کالبدی مسکن ۰/۹۰۶ و مقدار همبستگی بعد اقتصادی مصرف‌گرایی با تحولات کالبدی مسکن ۰/۷۳۹ بوده است که با مقایسه همبستگی این دو رابطه می‌توان نتیجه گرفت تاثیر افزایش جنبه اجتماعی مصرف‌گرایی بر تحولات کالبدی مسکن روستایی بخش کجور نسبت به جنبه اقتصادی آن بیشتر است.

با بررسی همبستگی تک تک شاخص‌های دو متغیر با یکدیگر نیز مشخص گردید بیشترین رابطه، مربوط به همبستگی خشنودی و رضایت درونی با شاخص کیفیت بنای مسکن روستایی با آماره پیرسون ۰/۹۲۳ و کمترین رابطه مربوط به همبستگی شاخص تنوع طلبی با شاخص مقاومت مسکن روستایی با آماره پیرسون ۰/۴۳۹ می‌باشد. با ارزیابی صورت گرفته می‌توان گفت بین تمامی شاخص‌های مصرف‌گرایی و تحولات کالبدی مسکن روستایی رابطه همبستگی مستقیم و با شدت نسبتا قوی وجود دارد. با توجه به آماره‌های به دست آمده از لحاظ میزان معناداری تمام شاخص‌های مصرف‌گرایی با شاخص‌های تحولات کالبدی مسکن روستایی دارای رابطه‌ای معنادار بوده و قابلیت تعمیم به تمام جامعه را دارند.در ادامه با توجه به یافته‌های تحقیق و به منظور جلوگیری از نابودی هویت معماری سنتی روستاهای بخش کجور تحت تاثیر پدیده مصرف‌گرایی پیشنهادات زیر ارائه گردیده است:

۱. تغییر در الگوی مصرف نامطلوب در روستاهای بخش کجور از طریق ترویج ارزش‌های اخلاقی و فقهی توسط مراکز و نهادهای مذهبی و مردم نهاد.
۲. نقش بازخوانی و بازگویی آموزه‌های مصرفی اسلام در اصلاح الگوی مصرفی روستاییان از طریق تولید محصولات و بسته‌های فرهنگی با زبانی نو توسط نهادهای فرهنگی مرتبط و عرضه آن در مناطق روستایی بخش کجور.
۳. اصلاح الگوی مصرف روستایی از طریق تکیه بر اصول مصرفی اسلام چون قناعت، پرهیز از اسراف، میانه‌روی و اعتدال در مصرف.
۴. بهره‌گیری از مشارکت روستاییان بخش کجور و افزایش آگاهی‌های آنها نسبت به مصرف صحیح امکانات و منابع از طریق ارائه الگوی آموزشی مناسب.
۵. تدوین سیاست‌ها و برنامه‌هایی جهت حمایت و توسعه مشاغل بومی و سنتی در روستاهای بخش کجور مانند کشاورزی، دامپروری؛ حمایت از کارگاه‌های تولید صنایع دستی و همچنین شکل‌گیری و تقویت بازارچه‌های عرضه محصولات محلی به منظور حفظ و گسترش ویژگی تولیدگرایی در روستاهای بخش کجور.
۶. توجه به هویت و فرهنگ بومی در ساخت مساکن جدید روستایی به منظور جلوگیری از ایجاد تمایزات اجتماعی و اقتصادی ناشی از شکل‌گیری مساکن با الگوهای ناسازگار با معماری بومی بخش کجور.
۷. استفاده از مصالح بومی تا حدامکان در ساخت مساکن جدید با رعایت پایداری سازه و مقاومت بنا و معماری مسکن همخوان با شرایط اقلیمی حاکم بر روستاهای ناحیه کجور.

این مطالعه، مانند هر پژوهش دیگری با محدودیت‌هایی مواجه بوده است. شیوع ویروس کرونا در زمان گردآوری اطلاعات و برداشت‌های میدانی، باعث شد تا در روند تهیه داده‌ها، مشکلات و محدودیت‌هایی ایجاد شود. دوری مسیر و پراکندگی روستاهای بخش کجور نیز از دیگر محدودیت‌های پژوهش حاضر بوده است. در پژوهش‌های آتی نیز می‌توان به

بررسی تاثیر پدیده مصرف‌گرایی بر محیط زیست طبیعی روستاهای بخش کجور از جمله تاثیر بر میزان تغییر کاربری اراضی کشاورزی و زراعی به کاربری‌های مسکونی و خدماتی پرداخته شود.

فهرست منابع

1. Holy Quran.
2. Aghababai, H. (2009). The position of consumer rights in the reform of consumption pattern. Islamic Economics, 9(34), 179-207 (In Persian).
3. Amini kashani, A., & Alalhesabi, M. (2021). Rural tourism development planning based on sustainable ecotourism Case study of Kojoor area in Mazandaran province. *Journal of Tourism and Development*, *10*(4), 89-111 (In Persian). doi: 10.22034/jtd.2021.263523.2217
4. Anabestani, A. A., Enzayi, E., & Behzadi, S. (2016). Influence of rural socio-cultural changes on rural housing Case: Neka County. Space Economy & Rural Development, 5(16), 21-42 (In Persian). doi: 10.18869/acadpub.serd.5.16.21
5. Anabestani, A. (2014). Analysis of social change effects on the pattern of rural housing (Case study: Binalood County). Journal of Research and Rural Planning, 3(1), 57-68 (In Persian). doi: 10.22067/jrrp.v3i5.25247
6. Anbari, M., Firouzabadi, A., & Soroush, S. (2014). Effects of Material & Status Rivalry on Rural Consumerism. Journal of Iranian Social Studies, 7(4), 110-136 (In Persian). https://dorl.net/dor/20.1001.1.20083653.1392.7.4.5.0
7. Ataeiniya, S., Mortezaei, M., & Kalhor, M. (2021). A study on the Architecture of the North of the Country from an Archaeological Perspective and its Role in Sustainable Development (Case Study, Kojoor Ancient Area). Parseh J Archaeol Stud. 5(15), 175-187 (In Persian). doi:10.30699/PJAS.5.15.175
8. Bakak, R. (2002). Consumption, translation. Tehran: Shirazeh Publishing and Research (In Persian).
9. Blake, R., & Nurse , A. (2003). *The trajectories of rural life: New perspectives on rural Canada.* University of Regina Press.
10. Brown , H. S., & J.Vergragt, P. (2016). From consumerism to wellbeing: toward a cultural transition? *Journal of Cleaner Production*, 308-317.
11. Fazlali, Z., Pourtaheri, M., & Rukn al-Din Eftekhari, A. R. (2018). Analysis of the Changes in Rural Housing in Mazandaran Province, Iran. Human Geography Research, 50(2), 339-354 (In Persian). doi: 10.22059/jhgr.2017.60338
12. Featherstone, M. (1993). The aestheticization of everyday life. In Consumer Culture and Postmodernism (pp. 65-82). SAGE Publications Ltd. DOI:10.4135/9781446288399.N5
13. Gholami, Y., & Khalaji, N. (2017). Evaluate the impact of socio-economic consumerism citizens (Case study: Kashan). Research and Urban Planning, 8(29), 119-140 (In Persian). https://dorl.net/dor/20.1001.1.22285229.1396.8.29.7.1
14. Gkartzios, M., & Scott, M. (2009). Planning for Rural Housing in the Republic of Ireland: From National Spatial Strategies to Development Plans. *European Planning Studies*.
15. Godazgar, H. (2007). Islam Versus Consumerism and Postmodernism in the Context of Iran. *Journal of Social Compass, 54(3)*, 389-418.
16. Hacihasanoglu , I., & Hacihasanoglu, O. (2006). Cultural processes and physical change in Sisli—Istanbul. *Habitat International*, 902-915.
17. Hajizadeh Meimandi, M., & Usefi, F. (2013). A Study of several social factors related to consumer Culture among Women in Yazd. Women's Strategic Studies, 16(61), 233-271 (In Persian). https://dorl.net/dor/20.1001.1.20082827.1392.16.61.7.3
18. Hamilton, C. (2010). Consumerism, self-creation and prospects for a new ecological consciousness. *Journal of Cleaner Production, 18(6)*, 571-575.
19. Jahanian, N. (2010). Extensive and persistent consumption, in the light of Islamic guidelines of development. Islamic Economics, 8(34), 67-96 (In Persian).

20. Kamal ol Din Poshteh, M. S., & Dehghan, N. (2014). Native architecture of Kojoor region; Case example: Lashak village. National Conference of Native Architecture and Urban Planning of Iran. Yazd (In Persian).
21. Mai , M. M., & Shamsuddin, S. (2005). Urbanization and globalization of Gbagyi housing. *International Journal on Sustainable Tropical Design Research & Practice*, 1-15.
22. Migone, A. (2007). Hedonistic consumerism: Patterns of consumption in contemporary capitalism. Review of Radical Political Economics, 39(2), 173-200.
23. Mohamadpurlima, H., Pursheykhian, D., & Azimi khanghah, R. (2011). Examining the relationship between lifestyle and consumption culture and consumerism. Journal of Socio-Cultural Changes, 7(1) (In Persian).
24. Movahhed, M., Abbasi Shovazi, M. T., & Marhamati, N. (2010). Media, Gender and Consumption (Study of the relationship between mass media and consumption tendency of young boys and girls in Shiraz), Womens Strategic Studies, 12(47), 7-40 (In Persian).
25. Pourtaheri, M., Eftekhari, R., & Nikbakht, M. (2011). Effects of cultural changes on rural housing, case study: Central district of Qazvin province. Geographic space, 11(35), 115-134 (In Persian).
26. Schor, J. (2002). *Understanding the New Consumerism: Inequality, Emulation and the Erosion of Well-Being.* Faculteit Politieke en Sociale Wetenschappen, Universiteit Antwerpen.
27. Seidaiy, E., & Ghasemian, Z. (2012). Evaluation of rural house changing process(case study Georgi town). Spatial Planning, 2(1), 87-106 (In Persian). https://dorl.net/dor/20.1001.1.22287485.1391.2.1.5.5
28. Seyedinia, S.A. (2010). Consumption and consumerism from the viewpoint of Islam and economic sociology. Islamic Economics, 8(34), 151-178 (In Persian).
29. Shams Al Dini, A. (2009). The Place of Rural Housing in Effectiveness of Spacial–Physical Changes of Villages from Urban Environment . JHRE, 27(124), 40-51 (In Persian).
30. Shapourabadi, M. A., Taghdisi, A., & Rezvani, M. R. (2013). Identifying and Analyzing the Effective Factors on Functional Changes of the Rural Areas in Qom Province. Town and Country Planning, 5(1), 181-209 (In Persian). doi: 10.22059/jtcp.2013.35479
31. Shateri, M., Hajipoor, M., & Aghajanpoor, P. (2016). The Researching Anatomical and Functional Vicissitudes of Rural Housing (Case: Area Shaskooh-Ghayenat County). JHRE, 35(153), 57-72 (In Persian).
32. Sojasi Qeidari, H., Mahmoudi, H., & Masomynejad, A. (2018). An Analysis of the Impact of the Villagers' Consumerism on their Social Relations (Case Study: Village of Radkan, Chenaran County). Ferdowsi University of Mashhad Journal of Social Sciences, 14(2), 85-116 (In Persian). doi: 10.22067/jss.v14i2.59765
33. Warde, A. (1991). Gentrification as consumption: issues of class and gender, Society and Space, 9, pp. 223-232.